

**Universitat de les
Illes Balears**

La depuració del magisteri femení a les Illes Balears sota el franquisme

Marina Martínez Vallcaneras

Memòria del Treball de Fi de Grau

Grau de Pedagogia

de la

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs acadèmic 2020-2021

Data: 18/06/21

Tutor del Treball: Bernat Sureda

RESUM

En el present treball s'exposa una investigació històrica a partir de diverses fonts documental i especialment els expedients de depuració, per conèixer la repressió patida pels mestres a les Illes Balears en els inicis de la Guerra Civil i el franquisme. Es posa especial atenció a la depuració que patiren les mestres que varen ser castigades, sancionades o rebutjades de forma especial pel règim franquista.

PARAULES CLAU

República, mestres, Guerra Civil, magisteri, depuració, règim, franquisme i dones.

ABSTRACT

A historical investigation is exposed from various documentary sources in this final work, specially from the review of the purification files to know the repression suffered by the teachers in the Balearic Islands during the Civil War and the beginning of the Franco regime. Thus, it should be said that we pay special attention to the purification suffered by the teachers who were punished, sanctioned, rejected in a special way by the Franco regime.

KEYWORDS

Republic, teachers, Civil War, purification, Franquist regime and women.

ÍNDIX

1	INTRODUCCIÓ	5
2	OBJECTIUS.....	7
3	METODOLOGIA	8
4	ESTRUCTURA I DESENVOLUPAMENT DELS CONTINGUTS	9
4.1	La recerca sobre la depuració del magisteri sota el franquisme: Estat de la qüestió.	9
4.2	Procés de depuració dels mestres sota el franquisme.....	11
4.3	La dimensió de gènere en la depuració del magisteri.....	16
4.4	La depuració de mestres a Balears.	23
5	ESTUDI DE LA DEPURACIÓ DEL MAGISTERI FEMENÍ A BALEARS	28
6	CONCLUSIONS.....	34
7	REFERENCIES BIBLIOGRÀFIQUES	37
8	ANNEXES	40
8.1	Resolucions definitives d'expedients de Depuració adoptades pel Ministeri. .	40
8.2	Esquema del procés que va seguir el Franquisme per a la depuració del Magisteri.....	41
8.3	Imatge dels informes de les depuracions que em va mostrar l'Arxiu i Museu d'Educació d'Inca.....	42
8.4	Percentatge d'expedients per gènere.	44
8.5	Tipus de sanció per Illes	44
8.6	Nom de les mestres que foren depurades a les Illes Balears	45

« Jo no era conscient d'estar omplint un buit, però a poc a poc em vaig adonar que totes aquelles dones havien patit un doble silenci: el de la dictadura i la repressió, és clar, però també el de la historiografia, que no les havia tengudes en compte. »

Margalida Capellà ¹

¹ https://www.arabalears.cat/cultura/dones-republicanes-victimes-tragedia-dos_1_2247651.html

1 INTRODUCCIÓ

En el present treball s'exposa una investigació històrica a partir de la localització de les fonts documentals, l'anàlisi d'aquestes, l'extracció d'informació rellevant del tema i una posterior interpretació de la informació del procés de depuració que varen patir els mestres i les mestres durant el franquisme a les Illes Balears. Tot i això, el treball posa especial èmfasi en la qüestió de gènere dins aquest procés, sent aquest el tema principal a tractar en el treball.

D'altra banda, es realitza una revisió de diverses fonts tant primàries com secundàries, entent les fonts primàries com aquelles que són coetànies als fets —els expedients de les mestres i les mestres que foren depurats— i les secundàries com aquelles fonts que parlen dels fets en concret, és a dir, tots els articles, llibres o notícies que parlen del procés de depuració o de la qüestió de gènere dins aquest àmbit.

Aquest treball s'ha escollit atès que pens que després d'aquesta depuració tant els mestres com les mestres varen estar silenciats durant molt de temps i, aquest fet, va suposar un abans i un després per a l'educació dins el nostre país. Com ja sabem, durant el temps de la II República l'escola era molt diferent atès que era laica, gratuïta i obligatòria. Així ho fa veure Roque (2004) esmentant: «Se reconeixia la llibertat de càtedra i el dret de les regions autònomes a organitzar l'ensenyament en les seves respectives llengües, respectant l'obligatorietat d'ensenyar el castellà» (p.10). Altrament, durant aquesta època es van millorar les condicions del mestre gràcies al ministre d'Instrucció Pública Marcel·lí Domingo.

A més, varen aplicar noves tècniques pedagògiques per a l'educació a moltes ciutats del país republicà, una d'elles fora Mallorca, així com explica l'autora Roque (2004):

Els ajuntaments varen fer esforços de construcció de noves escoles i les noves tendències pedagògiques, com el mètode Montessori que s'aplicà a algunes escoles de Mallorca. Era una comunitat en bona part disposada a sortir dels elevats índexs d'analfabetisme, que en el començament de la II República eren de més del 40 per cent de la població, amb major incidència entre les dones. (p.10)

Per tant, podem veure que la Guerra Civil provocada per part del feixisme va perjudicar notablement el sistema educatiu, perquè va provocar un gir complet en l'educació existent en aquell moment, com per exemple, l'obligatorietat de la llengua castellana per tot el sistema educatiu, la religió era l'eix vertebrador del mateix sistema,

i no existien les escoles mixtes, i per tant, el què estudiaven els nins i les nines era diferent. Per aquest motiu, la forma d'educar als infants va canviar notablement, així com ja es fa ressò a la cançó del grup de música ZOO (2017) «La mestra»:

Arriba l'expedient disciplinari
Volem que memoritzen l'oració i l'abecedari
Horaris estrictes i un pati ben delimitat
Centre penitenciari de cristians

Vinguen l'alcalde, la guàrdia, inspectors
A defendre l'absurd, a donar-li lliçons

Un altre aspecte rellevant a destacar són les diferències que hi va haver a partir de la Guerra Civil entre els homes i les dones, atès que varen ser molt significatives. Les dones varen passar de viure més «lliures» durant la II República a no tenir cap tipus de participació en la vida pública, ja que el règim franquista considerava que les dones només servien per estar amb la seva família i fer-se càrrec d'ella. Fins i tot, com veurem posteriorment, en alguns casos, s'arribava a castigar a una dona pel simple fet d'anar passejant amb un home que no era part de la seva família. A partir de l'afirmació anterior del que patien les dones podem constatar que si eres mestre i dona eres jutjada per partida doble, com a mestre i com a dona. Centrant-mos en la depuració que feren els franquistes a tot el magisteri exposam que aquests volien canviar tot el sistema educatiu i per tant, havien de depurar els mestres perquè fossin el més catòlics nacionals possibles. Dins aquesta depuració és on s'observa la diferència que hi va haver en la qüestió de gènere, ja que a les dones no se les jutjava únicament per la seva ideologia política o el seu seguiment catòlic dins de les aules, sinó que se les jutjava també per la seva manera de viure fora de l'escola, és a dir, per ser dones. Per aquest motiu, aquest treball pretén donar més veu a les dones mestres republicanes.

Pel que fa a l'elecció del tema, l'he escollit perquè m'agradaria poder descobrir les diferències que es varen produir durant aquesta depuració i encara més treure a la llum la desigualtat de gènere que es va donar en el moment i que encara persisteix en la societat actual. Així mateix, consider que una manera de recordar la història és intentar posar-se a la pell dels qui visqueren la Guerra Civil i sofriren l'època franquista, i especialment a

la pell de tots els mestres i les mestres que havien lluitat per a aconseguir una educació de més qualitat, igualitària i gratuïta durant la II República.

2 OBJECTIUS

La repressió planificada que és va derivar del cop d'estat del 18 de juliol de 1936 comportà diferents modalitats i sistemes repressius. Entre aquestes es troba la violència contra la ideologia republicana (democràtica i laica) que atemptava al control docent per part de la Església Catòlica (Garí Salleras, 2019)

D'aquí la depuració que es dugué a terme al cos docent i a la repressió violenta física i psicològica que patiren els docents. La repressió del franquisme va ser especialment virulenta i cruel amb les dones per minar i destruir el canvi de mentalitat i de legalitat introduït per la II República per promoure la igualtat de drets entre els homes i les dones.

Ambdós àmbits repressius, dones i docència, són l'objecte d'aquest document. El que es pretén és dur a terme una exposició dels fets, mecanismes i dades que corroboren la intencionalitat de la repressió pel significat que tant les dones com el magisteri representava a l'imaginari mental — ideològic— del règim feixista sorgit del Cop d'Estat i la Guerra Civil .

Per a desenvolupar aquest objectiu general ens plantejam els següents objectius específics:

- Revisar bibliografia referent al procés de depuració a l'àmbit del magisteri
- Relacionar els mecanismes emprats pel règim franquista en el procés de depuració a l'àmbit del magisteri.
- Exposar les conclusions d'estudis que conclouen amb el diferent tracte de la repressió a dones i homes en termes generals i a l'àmbit docent en concret
- Fer especial incidència en el procés de depuració a l'àmbit del magisteri a les Balears
- Relació de casos específics coneguts de depuració de les mestres a Balears.

3 METOLODOGIA

El treball de recerca s'ha fet aplicant la metodologia de la investigació històrica. Primer s'ha fet una recerca documental per conèixer els estudis que han tractat el tema de la depuració del magisteri i aquells que atenen i exploren la especificitat de la qüestió de gènere en aquesta repressió. Posteriorment, s'ha analitzat la documentació sobre el procés de depuració que es troba a l'Arxiu Museu de l'Educació de les Illes Balears. Per la consulta d'aquest arxiu he d'agrair la col·laboració del Sr. Antoni Aulí Ginard que s'encarrega d'aquest arxiu i que ha treballat diversos aspectes d'aquest procés de depuració. A més, he tengut la sort de poder comptar amb ell per qualsevol dubte sobre el tema. Malgrat hi ha alguns treball de conjunt sobre la depuració docent a Balears com el de Santiago Miró (Miró, Maestros depurados en Baleares durante la Guerra Civil, 1998), he cregut necessària l'elaboració d'una base de dades amb la informació dels distints casos localitzats.

Per tant, com s'ha dit anteriorment, aquest treball s'ha realitzat amb fonts primàries i amb fonts secundàries. Sent les primàries els arxius que s'han pogut obtenir de l'Arxiu i Museu d'Educació de les Illes Balears, i les secundàries tots aquells articles que han aportat informació rellevant per poder extreure-la.

4 ESTRUCTURA I DESENVOLUPAMENT DELS CONTINGUTS

En aquest apartat recolliré l'estat de la historiografia referent al tema de la depuració del magisteri exposant de manera esquemàtica els trets fonamentals que la Comissió de Depuració duia a terme. Assenyalaré la dimensió de gènere tant en la depuració com en la repressió de les dones i mestres, per a concretar-les a l'àmbit territorials de les Illes Balears

4.1 La recerca sobre la depuració del magisteri sota el franquisme: Estat de la qüestió

El treball del Dr. Jesús Manuel García Díaz publicat l'any 2019 i titulat «La Historiografía sobre la depuración franquista del magisterio nacional de España» (García Díaz J. , 2019) compleix plenament amb el propòsit d'aquest apartat, que és descriure de manera sintètica la recerca sobre la depuració dels mestres i les mestres que es va dur a terme pràcticament des del mateix dia del Cop d'Estat del 18 de juliol de 1936. Certament, els mestres i les mestres foren objecte de la repressió que es dugué a terme des del primer moment de l'alçament militar que tenia com a objectiu el que s'havia previst des de la «Instrucción Reservada del General Mola. N.º. 1 (25 de abril de 1936)». Tots els i les mestres que eren militants de partits polítics, sindicats i/o societats desafectes amb el cop d'estat foren morts (afusellats o assassinats), detinguts, empresonats, jutjats, etc.

Aquest mateix autor, García Díaz, fa una relació de 204 referències de diferents publicacions (tesis, treballs, articles de revistes i a la premsa, etc.) aparegudes des de l'any 1975 fins a l'any 2018. Divideix la revisió de publicacions en sis apartats:

- (1) els primers estudis, que contempla els treballs publicats des de 1975 fins 1990.
- (2) la dècada dels 90, amb l'aparició de la tesi doctoral del Dr. Morente Valero.
- (3) les investigacions d'àmbit local.
- (4) Els estudis generalistes
- (5) els treballs referents a biografies i semblança de mestres
- (6), i per últim, els treballs de depuració de docents a la zona republicana.

Així que observant aquests apartats que ha realitzat l'autor mencionat anteriorment podem crear una contextualització dels escrits, veure quina importància els hi han donat, i sobretot, es pot observar quins d'aquests treballs fan referència a la depuració del magisteri a la zona republicana.

Francisco Morente a la seva tesi² realitza uns estudis sobre la depuració del magisteri a nivell nacional que tenen com a font d'informació dades oficials i no els expedients de les Comissions Depuradores. D'aquí que aportin, majoritàriament, informació quantitativa i no qualitativa. Aquesta tesi es refereix a 14 províncies —de les 50 províncies amb expedients a AGA— i de característiques significatives i variades (agràries, industrials, mineres, netament republicanes...). Entre les quals destaquen Catalunya i Madrid per la seva importància de població i significació. (Annex: Taula 1)

En aquesta taula (Annex: Taula 1) es pot observar com Morente va consultar 20.435 expedients que, en global, representen un 92% de tots els depurats, segons el cens de mestres de l'any 1935. En canvi, podem veure que pel seu estudi més qualitatiu va consultar 1.019 expedients de 16.942 del territori que havia seleccionat. Finalment, es contempla que Morente conclou a la seva tesi que no hi ha un registre fiable de depuració, ja que es va dur a terme pel règim colpista.

A partir d'aquest estudi s'observa com van apareixent diversos treballs dirigits a les Comunitats Autònomes i/o a àmbits locals que van aportant diferents indicadors dels expedients consultats, però encara de manera desigual i no unificada: cens de docents, nombre d'expedients, el percentatge de sancionats o castigats, la suspensió del treball i sou, la diferència entre homes i dones, els detinguts, els empresonats, els afusellats, consell de guerra, les edats d'aquests, etc. I així fou com Santiago Miró l'any 1998 publicà el seu llibre fent referència a les Balears. En relació, convé ressaltar que la depuració va començar a les Illes Balears abans que a la resta de l'estat espanyol. Aquesta dada és coherent, ja que el cop d'estat va triomfar pràcticament des del primer dia. (Miró, 1998).

Santiago Miró al seu llibre, publicat l'any 1998, *Maestros depurados en Baleares durante la Guerra Civil* assenyala 144 mestres que foren contemplats per les Comissions depuradores. El 15 d'abril de 1937 aquestes comissions els hi va derivar els 144 mestres a la Comissió de Cultura i Ensenyament per tal que fossin tots sancionats. Santiago Miró també menciona que aquesta Comissió ratificà 107 mestres amb suspensió de treball i sou. Per acabar, Miró, al seu llibre, comenta que creu que hi ha 155 sancionats.

² (Morente Valero, *La Escuela y el Estado Nuevo: la depuración del Magisterio Nacional (1936-1943)*, 1997)

Com aquest és l'objecte del nostre estudi recollim aquí exclusivament l'anàlisi crític de Garcia Díaz que en remet al treball de Francisco Moreno Valero on considera el treball de Santiago Miró com a «libro de actas de la comisión depuradora correspondiente»³.

D'altra banda, si ens centram en els estudis generalistes que contempen algun apartat sobre els docents s'ha de mencionar i incorporar de manera significativa el llibre de Bartomeu Garí Salleres⁴. És un llibre que es refereix especialment a Mallorca i dins la seva proposta de modalitats i sistemes repressius recollits en el Capítol III inclou un apartat específic a la violència contra les dones, concretament, a l'apartat número tres del capítol mencionat anteriorment.

D'altra banda, podem mencionar que García Díaz (2019) assenyala unes 11 aportacions que fan referència a la depuració de docents dins del marc de la resposta en els territoris republicans en aquells partidaris de la revolta.

I per acabar, podem veure com la web <https://ihr.world/es/> que pertany a Innovación y Derechos Humanos (2016), recull les dades de més de mig milió d'expedients de l'arxiu del Ministeri d'Educació, segons la seva font. La seva base de dades consta de 49.045 registres que estan a l'arxiu General de l'Administració (AGA) aquests abasten des del 1916 al 1982, encara que la majoria corresponen a la depuració durant la Guerra Civil i als anys posteriors.

4.2 Procés de depuració dels mestres sota el franquisme

Durant la Segona República l'educació havia fet un pas endavant, atès que s'utilitzaven els principis pedagògics de la ILE (Institución Libre de Enseñanza), existia la coeducació, les escoles havien de ser públiques i gratuïtes per tothom i la religió no era obligatòria, per tant l'església no controlava l'educació. Però amb l'arribada del nou règim, tot va canviar, els mestres i les mestres no podien educar seguint aquests principis, sinó que es demanava, com esmenta Zamora (2006):

³ Morente Valero, F.: "La depuración franquista del magisterio público. Un estado de la cuestión", en Hispania LXI/2, n.º. 208, 2001, pp. 661-688. Un tercer artículo de este autor en dicho año es "La muerte de una ilusión: el Magisterio español en la Guerra Civil y el primer franquismo", en Historia y Comunicación Social, 6, 2002, pp. 187-201.

⁴ (Garí Salleras, La repressió feixista a Mallorca durant la Guerra Civil i la postguerra (1936-1945), 2019)

El nuevo profesional de la enseñanza debía tener una formación cultural que fuera capaz de polarizar el espíritu de los niños/as en un sentido patriótico, tradicional y españolista, con una predisposición espiritual que le permitiera ejercer la profesión y lograr la recristianización y renacionalización de los españoles. De esta manera se pretendía eliminar cualquier rastro que pudiera identificarlo con el modelo republicano. (p.118)

El que demanava principalment el règim franquista era renacionalitzar els espanyols i per tant, els mestres havien de formar als infants amb esperit patriòtic. Demanaven també que els mestres fossin eclesiàstics i militars, en paraules de Zamora (2006):

debía tener unos valores eclesiásticos y militares, o lo que es lo mismo, unos valores basados en la abnegación, disciplina, obediencia, sumisión a la jerarquía..., pero por encima de todo, debía ser profundamente católico, ya que «un maestro escéptico crearía niños escépticos; un maestro incrédulo haría niños incrédulos.» (p.118)

A més, amb el triomf del *generalísimo* Franco, un any després de l'aixecament militar, s'observa com els nacionalistes havien aconseguit el que volien, així com menciona Miró (1998): «supeditar la fuerza de la razón de las armas y empañar, con la ayuda de la Iglesia, todo el panorama docente.» (p.15)

També cal remarcar que al govern de Franco els hi interessava molt més anar darrera del seu contrari, en aquest cas dels republicans, comunistes, anarquistes, entre altres, que no pas executar una política educativa. (Miró,1998). Per aquest mateix motiu, Miró (1998) esmenta:

Por eso, en una de las primeras disposiciones que regula la apertura de Escuelas Nacionales, se precisa claramente que los propósitos perseguidos por la Junta de Defensa Nacional son: Españolizar la enseñanza y evitar quebrantos innecesarios en el Tesor Público. (p.15)

I a partir d'aquests propòsits és d'on sorgeixen les Comissions Depuradores que tenien la intenció d'acabar amb l'educació de base republicana. I és el mateix autor, Miró (1998), que menciona:

Muy pronto surgen las Comisiones Depuradoras para zanjar definitivamente el tema. Las dos primeras, para castigar al personal universitario; la tercera, para depurar al personal inscrito, dependiente del Ministerio de Instrucción Pública; y

una cuarta, constituïda en cada província, para suspender o separar al personal de maisterio juzgado disolvente. El 3 de septiembre de 1936, se creaban las Comisiones Provinciales de Enseñanza que ordenaban el nuevo sistema escolar basado sobre maestros adictos a la causa nacionalista y condeaban a la mayoría de maestros nacionales. Al mismo tiempo, se reabrían los colegios religiosos clausurados por la República. (p.16)

Per tant, a partir de la Guerra Civil es va ordenar a tots els mestres que demanessin la seva pròpia depuració. *La instrucción reservada número uno*⁵ del general Mola, director del Cop d'Estat dels militars revoltats contra la República Espanyola, ho deixava ben clar:

[...] Se tendrá en cuenta que la acción ha de ser en extremo violenta para reducir lo antes posible al enemigo, que es fuerte y bien organizado. Desde luego serán encarcelados todos los directivos de los partidos políticos, sociedades o sindicatos no afectos al movimiento aplicándoles castigos ejemplares a dichos individuos para estrangular los movimientos de rebeldía o huelgas. [...]

(Base 5^a, de la INSTRUCCIÓN RESERVADA NÚMERO UNO)

Per explicar el procés de depuració dels mestres que es realitzava després de la Guerra Civil s'ha realitzat un esquema on queden explícites totes les etapes que existiren durant la depuració. (Annex: Esquema 2)

Per tant, qualsevol mestre o mestra —sense donar-li, en aquest moment importància al gènere— que durant els primers dies s'enfrontà al cop d'estat o caigué en mans dels revoltats fou mort o detingut. Aquesta és una acció o conseqüència que entra dins de la coherència macabra de tota acció armada o qualsevol guerra.

Un mes més tard de la revolta militar, el front de guerra estava delimitat amb dues zones: zones lleials a la República i zones ocupades pels militars traïdors. És a partir d'aquest moment que podem parlar pròpiament de depuració enfront de repressió, malgrat que la depuració no és més que una modalitat d'aquesta. Efectivament, el 19 d'agost, l'autoanomenada Junta de Defensa Nacional publicava en el seu *Boletín Oficial*⁶

⁵ (Morente Valero, *La depuración franquista del magisterio público. Un estado de la cuestión*, 2001)

⁶ Orden n° 2, de 19 de agosto de 1936, en *Boletín Oficial de la Junta de Defensa Nacional de 21/08/1936* citado por Martín Barrio y Martín González, "La represión franquista contra el magisterio zamorano", en

la primera mesura depuradora per la qual es sol·licitava als batles remetre un informe al Rectorat del seu Districte Universitari sobre les activitats i conductes dels mestres, atès que s'ordenava alhora la tornada a les classes l'1 de setembre. Un informe obligatori i que, inicialment, només afectava als docents titulars i, específicament, de l'escola pública, doncs els docents de l'escola privada eren depurats pel titular de l'empresa, això sí, sota la vigilància de les Comissions Depuradores. Cal dir que les sancions d'aquestes mestres eren publicades al *Boletín Oficial de la Junta de Defensa Nacional de España*. (Morente Valero, 2001)

Atès que la situació és terrible, els militars traïdors organitzen el seu propi govern i l'octubre de 1936 estableixen una estructura d'Estat. També creen una Junta Tècnica de l'Estat que inclou la *Comisión de Cultura y Enseñanza* amb una funció clara, així com menciona el Bolletí del Estat del 2 d'Octubre del 1936: «se ocupará de asegurar la continuidad de la vida escolar y universitaria, reorganización de los centros de enseñanza y estudios de las modificaciones necesarias para adaptar ésta a las orientaciones del nuevo Estado» (p.403-448)

La presidència d'aquesta *Comisión de Cultura y Enseñanza* de la Junta Tècnica del Estado fou exercida per José María Pemán⁷. A més, va començar a haver-hi una manca de docents que provocà que cobriren les places d'aquests amb exmilitars o familiars seus de manera interina, però que al final acaben com a funcionaris gràcies a concursos, oposicions, etc. Les resolucions de sancions i nomenaments són a partir de l'octubre de 1936 publicades en el Bolletí Oficial del Estat (BOE), però en adonar-se del cost i abast d'aquesta feina per Ordre del 27 de novembre de 1937⁸ s'acorda que les resolucions fossin publicades en el Bolletí Oficial de la Província (BOP).

Encara que clarament aquest nou Estat Militar optava pel model organitzatiu de l'escola catòlica mantenir tota l'estructura de l'ensenyament sobrepassava les seves capacitats de gestió.

A partir de novembre de 1936 s'exigeix que tots els mestres demanin la seva pròpia depuració, com s'ha mencionat anteriorment: tothom de l'àmbit del magisteri havia de sol·licitar la seva reincorporació a la Comissió mitjançant una instància acompanyada d'una declaració jurada sobre les seves activitats polítiques i sindicals

J. A. Blanco Rodríguez (coord.), *A los 70 años de la Guerra Civil española: actas del Encuentro celebrado en Zamora, 21 y 22 de diciembre de 2006*, Zamora, Centro de la UNED de Zamora, 2010, p. 403-448.

⁸ BOE del 1 de desembre

abans i durant la guerra. Per a la seva resolució, la Comissió de Depuració comptava amb els informes obligatoris dels batles, Guàrdia Civil i d'un pare de família ben respectat de l'escola. A més a més, recollia tota mena de denúncies indiferentment d'on vinguessin. Cada un dels informes —batle, Guàrdia Civil i pare de família ben respectat a l'escola— havia d'incloure les respostes de totes les preguntes exposades a continuació:

1. La conducta professional del docent
2. La conducta religiosa
3. Conducta social i particular
4. Si va formar part d'alguna associació secreta
5. Les seves actuacions polítiques
6. Si va orientar el seu ensenyament o la seva actuació professional en el sentit disolvent que informen les agrupacions del "Frente Popular" i Associacions secretes.
7. Si ha simpatitzat amb algun dels partits nacionalistes català, basc, galleg, etc. (Annex: Imatge 3)

El càstigs que rebien els mestres i les mestres si faltaven al respecte a alguna d'aquestes preguntes eren diversos: el primer era el càstig sense sanció; després el trasllat a un altre destí que podia ser a la mateixa província o a una altra província, tot depenent del nivell de càstig; a continuació hi trobam la jubilació anticipada o la inhabilitació per a càrrecs directius i de confiança; seguidament el «Suspendo de Empleo y de Sueldo» i, finalment, la separació definitiva del servei. (Arxiu i Museu de l'Educació de les Illes Balears).

Aquest procés de depuració que afectava inicialment als mestres titulars es va estendre també a interins, substituïts i estudiants: es tractava, com van deixar explícitament escrit en la circular del 7 de desembre, d'assegurar que: «no se volverá a tolerar, ni menos a proteger y subvencionar a los envenenadores del alma popular primeros y mayores responsables de todos los crímenes y destrucciones que sobrecogen al mundo hoy». Aquesta circular anava dirigida als vocals de les Comissions Depuradores, i sembla que fou redactada per Eugenio Vegas Latapi, membre de la Comissió de Cultura i Ensenyament. El seu president, José Maria Pemán, la signà sense haver-la llegit i, posteriorment, es va queixar a l'anomenat

Vegas per haver-ho fet aparèixer davant de l'opinió pública com «el Torquemada de esta Inquisición»⁹. Dificilment es pot trobar millor concreció d'un estat totalitari. (Morente Valero, 1997)

A partir de 1943 el règim franquista fa un tomb incorporant l'experiència del feixisme italià i alemany: potent aparell de la policia, exercici selectiu de la repressió, extensió punible a conductes i a aspectes més íntims de la vida quotidiana, i creació d'un ambient de control polític i ideològic generalitzat que aconsegueix atemorir a la població atès que s'instal·la la percepció de qui ningú està fora de l'abast de la repressió de l'Estat. (Morente Valero, 2001)

Per seguir reestructurant la vida administrativa del magisteri de la ideologia nacional-catòlica segueixen amb la Comissió Depuradora que la utilitzen per a mirar els antecedents penals, les llistes negres, les multes... i així es va convertint en instrument efectiu de la repressió. I és aquesta ideologia, la nacional-catòlica, la que trobarem en la presa de decisions que dona al de la Comissió quan s'han de valorar cadascun dels expedients incoats.

4.3 La dimensió de gènere en la depuració del magisteri.

En el present apartat s'exposa la importància i la diferència del gènere dins de la depuració per part del règim franquista; és rellevant donar-li importància a la qüestió de gènere dins la depuració atès que els mestres i les mestres no varen rebre les mateixes repressions encara que ideològicament fossin iguals. Encara que cal començar des del principi i, per tant, contextualitzar primer les repressions que es varen dur a terme a la Guerra Civil Espanyola tant de part dels franquistes com dels republicans i així ho fa Salleres (2019) a la seva tesis doctoral:

La Guerra Civil espanyola va comportar la voluntat d'exterminar l'enemic. Tant en el bàndol republicà com a la zona franquista es va aplicar la repressió i, conseqüentment s'eliminaren moltes persones. La diferència entre una repressió i l'altra, va consistir en què la que es va dur a terme a la zona republicana va ser descontrolada en uns primers moments i després aturada mentre que, a la zona nacional, fou planificada i sistemàtica i

⁹ (Morente Valero, La Escuela y el Estado Nuevo: la depuración del Magisterio Nacional (1936-1943), 1997, pág. 671)

encoratjada per les autoritats franquistes i, va continuar al finalitzar la Guerra Civil.
(p.233)

I així Gari Salleres (2019) presenta les següents modalitats i sistemes repressius del franquisme a un apartat de la seva tesi Doctoral, per així poder classificar i clarificar què varen rebre els republicans en aquella època i com després de la Guerra Civil hi seguien existint aquestes repressions:

1. Repressió Major
 - 1.1. Els segrests
 - 1.2. Les tretes
 - 1.3. Els afusellaments o les penes de mort
2. Altres modalitats repressives
 - 2.1. Els suïcidis
 - 2.2. Els assassinats a pous i avencs
 - 2.3. Les morts als hospitals i presons
 - 2.4. Les tortures .
 - 2.5. Els talps
3. La violència repressiva contra les dones
 - 3.1. Dones que moriren pel seu compromís polític
 - 3.2. Dones empresonades. Entre les tortures i l'adoctrinament
 - 3.3. Dones sotmeses a càstigs físics i psicològics i abusos sexuals
 - 3.4. La brutalitat de la repressió femenina: Pilar Sánchez Llabrés i Joana Vaño Morales (p.233)

Amb aquesta separació podem veure com aquest autor troba que hi ha diferents etapes en el franquisme i, tota una etapa està dedicada a la violència repressiva contra les dones. I així és com Salleres (2019): «[...]les dones, les republicanes, les «roges» semblava no havien existit, però no tenim dubtes que van viure un autèntic calvari [...]» .
(p.312-360).

Per tant, si obrim l'enfocament a la repressió exercida contra la dona en temps de la Guerra Civil —i més enllà— i malgrat constatar la mancança important d'investigacions i publicacions relacionades amb aquesta temàtica, la magnitud i especificitat de tragèdia va prenent cos.

Primer, cal recordar el que van viure les dones durant el franquisme abans de centrar-se en les mestres atès que aquestes estaven condicionades per ser dona a diferents càstigs més que per ser mestra.

Les dones durant la II República havien aconseguit tenir un paper important dins la societat: tenien veu, podien votar i participar en activitats públiques. La II República va comportar un avanç molt important en relació amb la història de la consideració de les dones com a ciutadanes en igualtat absoluta als homes: dret al vot, al divorci, a assumir responsabilitats públiques essent alcaldesses, regidores, diputades, etc. També tingué la seva conseqüència a l'àmbit laboral amb la igualtat de drets i sindicació, ja que les dones podien ser alcaldesses, regidores i fins i tot diputades. En aquell moment varen crear una revolució que va suposar un gran canvi dins la seva història. (Carmen Agulló, 2019).¹⁰

Tot aquests avanços, però, es van esvaïr a partir de la Guerra Civil, ja que el del bàndol franquista va provocar que les dones tornaren a viure en un model de societat patriarcal, i és així com Zamora (2006) esmenta:

Con la vuelta a un modelo social paternalista, tradicional, aristocrizante, en el que se otorgó a la familia un lugar sobresaliente y central como célula primaria natural y fundamento de la sociedad, volvió a imponerse un modelo de mujer basado en ese perfil decimonónico y arcaizante, permaneciendo supeditada al hombre y a la actividad maternal y doméstic (p.115)

Durant el règim franquista a les dones se les acusava de fer actuacions «impròpies» d'una dona tradicional i aquestes acusacions podien arribar enfora. A més a les dones se les vigilava més que als homes i, per tant, hi havia més imposicions i càstigs per a elles. Tot el que feia una dona era més greu que si ho fes un home, com per exemple, a molts llocs d'Espanya trobaven més greu que una dona fos d'esquerres que no un home, i per això, la sanció o la repressió era diferent, és a dir, més greu. Així com menciona Zamora (2006):

La Comisión de Toledo consideraba más grave que las maestras tuvieran ideas de izquierdas que si eran maestros, como muestran las reflexiones de la Comisión en esta

¹⁰ <https://diarieducacio.cat/les-mestres-van-encarnar-el-model-de-ciutadanes-republicanes-independents-i-ho-van-transmetre-a-les-seves-alumnes/>

propuesta de sanción en la que se ofrecía este razonamiento: “tratándose de una Maestra, ello es muchísimo más escandaloso y perturbador (p.131)

Això es va veure reflectit a les dones mestres, atès que només pel simple fet de ser dones ja varen sofrir un tipus d’acusacions diferents als mestres, ja que a diferència dels homes, com ja s’ha mencionat anteriorment, se les jutjava també per la seva vida privada, i per tant, si no actuaven com una dona tradicional, la sanció podia canviar encara que fossin simpatitzants del règim. Per tant, es pot dir que les dones tant mestres com no mestres varen rebre una repressió diferent dels homes durant el règim franquista, com Abad (2009) explica:

La represión que el franquismo dirigió hacia las mujeres contó con dos dimensiones evidentes: la «sexual» y la «visual». De la primera de ellas ya se ha hablado, de la segunda habría que decir que la dictadura utilizó contra las mujeres republicanas algunos mecanismos que tenían la peculiaridad de ser llevados a cabo públicamente. El rapado de pelo hacía visible la puesta en práctica de la «represión sexuada» (contra un elemento definitorio de la feminidad como es la melena) y una ingesta obligada de aceite de ricino en espacios públicos como el bar o la plaza (p. 21)

L’autora Abad assenyala sobretot que han aparegut obres dedicades a la repressió de les dones al si de les institucions penitenciàries, però l’especificitat de la repressió, els actes violents (violacions, rapat, marginació social i tracte de la maternitat) cap a la dona no tenen el seu equivalent amb els homes a causa de la diferència sexual que sí varen saber veure els repressors. I així és com Abad (2009) esmenta : «Los ejemplos de violaciones, rapaduras de pelo, marginalidad social o tratamiento de la maternidad convertían a las mujeres en víctimas de una represión no aplicable sobre el hombre.» (p.67).

Abad emprà el terme «politicidio» per a referir-se a la violència global dirigida a l’erradicació de tota política i ideologia que no fos la pròpia del franquisme: la virilització de la moral dominant que legitimava la repressió «sexuada» cap a les dones republicanes dins de la violència estructural de franquisme. Com ja sabem, la violència sexual és la forma més extrema i efectiva del control patriarcal. La repressió sexuada es refereix a l’anul·lació de la ciutadania femenina i l’ús de mecanismes repressius que atacava els

elements característics de la feminitat o del sexe. Les violacions representen el mètode genuí de la repressió sexuada. (Irene Abat, 2009). Aquesta mateixa autora explica que aquests dos aspectes són el resultat de la repressió sexuada que hi va haver en aquell temps cap a les dones republicanes i així ho comenta Abat (2009):

Ambos aspectos coexistirían, dando como resultado la existencia de una represión sexuada hacia las mujeres republicanas dentro de la violencia estructural del franquismo. (...). La represión adquiriría un género concreto, dependiendo de hacia quiénes iba dirigida, cuáles eran sus pretensiones y cuáles sus métodos de aplicación, dentro de los que tendría cabida una violencia más puramente sexual, representada fundamentalmente por las violaciones. (p.6)

Per tant, es pot veure que el paper de les dones mestres dins aquesta depuració va ser molt important i dolorós atès que rebien a més de les repressions mencionades anteriorment per ser dones, tot el procés de depuració per part del règim. Es sotmetien a tribunals i interrogatoris per la seva conducta professional i després si una persona (simpatitzant del règim franquista) volia «acabar» amb aquesta mestra, podia informar a les autoritats que aquesta estava tenint comportaments impropis d'una dona i per tant, la mestra, era castigada directament. Per tant se les jutjava per partida doble, com esmenta Moran (2012):

se ejerció sobre ellas una represión con un carácter “más preventivo y ejemplarizante”. Se puso una doble lupa a su trayectoria, la que las juzgaba como enseñantes y como mujeres. (p.2)

A les mestres no només se les castigava pels temes polítics o sindicalistes sinó també morals. A elles se les vigilava tot el temps per veure si tenien comportaments impropis, i si era així, directament les castigaven. En canvi, a un mestre no, els mestres havien de cometre moltes més actuacions impròpies que no pas una mestra per a ser castigats. Així com menciona Agulló (2019):

A les mestres, el franquisme les perseguirà pels mateixos temes que als mestres (per militància política, sindical, per participar de forma activa en activitats culturals republicanes), però per elles suposa un agreujant les causes de tipus moral. Per exemple, que un home no anés a missa estava malament, però s'admetia. Una dona no. (p.7).

A més a cada província es realitzava la depuració de manera diferent i Sara Ramos Zamora (2006) fa un estudi de les Comissions d'Albacete, Ciudad Real i Cuenca on menciona diferents càrrecs que varen rebre els mestres i les mestres de les províncies castellano-manxegues dividint-los en: càrrecs polítics, professionals, religiosos, socials, morals, culturals i altres càrrecs. I finalment Ramos Zamora (2006) conclou dins els càrrecs polítics que:

Haciendo una valoración cualitativa de los cargos políticos en la región, podemos afirmar que las Comisiones provinciales partieron de diferente criterio en función del género del magisterio para imputar estos cargos. Las Comisiones de las provincias de Albacete, Ciudad Real y Cuenca actuaron de una manera muy similar, mostrando comportamientos más distantes las provincias de Guadalajara y Toledo. Mientras que en el primer grupo de provincias, las Comisiones hicieron más hincapié en los comportamientos y acciones de los maestros realizadas a favor del gobierno republicano, como las actividades propagandistas o la participación en actividades en contra del "Glorioso Movimiento", en las maestras se centraron más en la ideología y en las actitudes políticas, que en las conductas mencionadas. (p.132)

I així cada província podia actuar d'una manera diferent durant la depuració del magisteri, però cal mencionar que totes elles vigilaven més a les dones que als homes i, per tant, aquest col·lectiu era molt més atacat.

Per tal d'acotar la revisió al nostre objecte d'estudi ens centrarem en la província de Mallorca, en aquesta el règim franquista va arribar lluny amb el tema del gènere femení i la seva depuració atès que com esmenta l'equip d'AMEIB a les II Jornades d'Estudis Locals d'Esporles:

Així i tot, a Mallorca, la intransigència en contra d'algunes considerades com a modemes va arribar a extrems inusitats. Se les sancioná per la forma de vestir, per ballar balls moderns, per passejar amb homes, ... fins i tot per seure amb les camnes una damunt l'altra. De fet, el 15 d'octubre de 1939 l'antic president de la Primera Comissió Depuradora i posteriorment membre de la "d'Ensenyançes Mitges", Alfredo Llompart. Escrivia a Romualdo de Toledo (Catedràtic de la Universitat Central de Madrid, d'ideologia carlista i un dels pitjors enemics que va tenir la ILE) un informe ben ilustratiu de com havien de ser les mestres ideáis:

“En Mallorca se pueden observar perfectamente los males que ha hecho la Escuela Normal Que diferencia entre aquellas maestras de honda vocación profesional y temple de educadoras, salidas del real Colegio de la Pureza, que durante mucho tiempo tuvieron a su cargo la Escuela Normal de Maestras, y las jóvenes, instruidas, tal vez, pera frivolas y desedificantes, salidas de nuestra actual Escuela Normal!”

(AMEIB, II Jornades d’Estudis Locáis d’Esporles, p.74)

Ja hem assenyalat que la depuració del magisteri forma part de manera intencionada de la repressió franquista, i que, aquesta repressió no és més que un pla d’acció per la imposició de la ideologia nacionalcatòlica. Per tant, podem veure com ens trobam davant d’una voluntat d’imposar una visió del món, una moral que aquesta atribueix a les dones uns valors subsidiaris i dependents dels homes. Per a entendre l’especificitat del gènere en la depuració del magisteri cal retenir una sèrie de fites culturals, històrics, i per tant, polítiques significatives més que quantitatives.

Si ens centram una mica més en tot el que les dones no han pogut fer tant de manera teòrica com pràctica al llarg de la història d’Espanya, podem veure, per exemple, que les dones tenien prohibit assistir a les sessions públiques de les Corts de 1812, malgrat ser públiques. A les eleccions municipals de 1924, sota de la Dictadura de Primo de Rivera, les dones – caps de família – van veure reconegut el seu dret a vot. Però, justament aquestes eleccions no es van celebrar. Fou a les eleccions de 1933, en plena II República, que les dones assoleixen i exerceixen el seu dret a vot. Encara que l’arribada de la Guerra Civil i del règim franquista nacionalcatòlic va fer tornar enrere tots els drets que les dones havien aconseguit, ja no només el dret a vot, sinó el dret al divorci, participar en la vida pública, etc.

4.4 La depuració de mestres a Balears

El 19 de juliol de 1936 el General rebel Goded¹¹ proclama l'estat de guerra a les Balears. A totes les Illes el cop militar va triomfar menys a Menorca, que va continuar sota la dependència administrativa de la República.

El 7 d'agost Formentera es rendeix a les tropes republicanes de Manuel Uribarri, procedents de València. El dia següent les tropes de la columna d'Albert Bayo procedents de Barcelona prenen el control de l'illa d'Eivissa. El 13 d'agost les forces republicanes arriben a Cabrera i el 16 d'agost es produeix el desembarcament de les tropes a Mallorca. Amb l'ajuda militar (soldats, avions i vaixells de guerra) dels feixistes italians encapçalats pel conegut com a Comte Rossi, aconseguen que la nit del 4 al 5 de setembre les tropes republicanes abandonin Mallorca. I el 20 de setembre les tropes militars rebels amb l'ajuda italiana ocupen les illes d'Eivissa i Formentera. Aquesta situació es manté fins el final de la Guerra Civil.

Així trobam que a les Balears es va donar la dependència administrativa dels docents a dues administracions (la dels colpistes a Mallorca, Eivissa i Formentera, i la constitucional i republicana a Menorca) fins a l'any 1939 que és quan només quedava l'autoproclamada administració del "Nuevo Estado", és a dir, l'administració franquista dels militars rebels.

Tur Balaguer (2017) explica la depuració dels mestres a les Balears i ho esmenta així:

A les Balears, Mallorca va patir dos processos franquistes de depuració de mestres: el primer dels quals, de setembre a febrer del 1937 i el segon, de març del 1937 a desembre del 1943. A Eivissa i Formentera, de la seva banda, tingueren una triple repressió. La primera, duta a terme pels nacionals, fou relativament suau del 19 de juliol al 8 d'agost; la segona, durant l'ocupació republicana des de l'endemà fins al 20 de setembre i una tercera quan tropes des de Mallorca reincorporaren les Pitiüses al bàndol franquista amb una gran duresa. Menorca, per contra, va romandre a la zona republicana fins al febrer del 1939 i experimentà una doble repressió: la de les autoritats del Frente Popular i la que portaren a terme els nous dirigents de l'illa a partir d'aquella data quan fou incorporada a l'Espanya de Franco. (p.28)

Aquesta contextualització històrica ens facilita entendre la definició de depuració com a un acte administratiu de les autoritats de cada zona que pretenen eliminar i/o minimitzar els elements contraris a la seva causa. Certament, va haver-hi depuració tant a la zona sota l'autoritat legal de la República com a la zona sota la autoritat militar dels rebels. Si bé les dues zones són equivalents com a actes administratius pel fet de trobar-se en un context de Guerra on les finalitats dels bàndols enfrontats és vèncer al contrari, el seu contingut i l'aspecte repressiu els atorga un valor ètic molt diferent a cada una de les zones. Els crims de guerra són una violació de les lleis i costums de la guerra que estan recollits en acords internacionals. La depuració dels mestres i de les mestres pels colpistes no era només una defensa i un acte administratiu, sinó que era una finalitat per si mateixa com acredita la circular del 7 de desembre de 1936:

El carácter de la depuración que hoy se persigue no es solo punitivo, sino también preventivo. Es necesario garantizar a los españoles, que con las armas en la mano y sin regateos de sacrificios y sangre salvan la causa de la civilización, que no se volverá, a tolerar, ni menos a proteger y subvencionar a los envenenadores del alma popular, primeros y mayores responsables de todos los crímenes y destrucciones que sobrecogen al mundo y han sembrado de duelo la mayoría de los hogares honrados de España. No compete a las Comisiones depuradoras el aplicar las penas que los Códigos señalan a los autores por inducción, por estar reservada esta facultad a los tribunales de justicia, pero si proponer la separación inexorable de sus funciones magistrales de cuantos directa o indirectamente han contribuido a sostener y propagar a los partidos, ideario e instituciones del llamado «Frente Popular». Los: individuos que integran esas hordas revolucionarias, cuyos desmanes tanto espanto causan, son sencillamente los hijos espirituales de catedráticos y profesores que, a través de instituciones como la llamada «Libre de Enseñanza», forjaron generaciones incrédulas y anárquicas. Si se quiere hacer fructífera la sangre de nuestros mártires es preciso combatir resueltamente el sistema seguido desde hace más de un siglo de honrar y enaltecer a los inspiradores del mal, mientras se reservaban los castigos para las masas víctimas de sus engaños.¹² (p.362)

¹² BOE- Burgos 10 de diciembre de 1936, Número 52.

Es tracta, idò, d'aconseguir un genocidi ideològic, és a dir, genocidi ideològic que dirigeix totes les actuacions i motivacions dels militars traïdors, fins i tot, i especialment, una vegada constituït el seu *Nuevo Estado*.

El 12 de setembre de 1936 el Governador Civil, Antonio Álvarez Ossorio publica una Circular en el BOP creant una “Comisión General de Enseñanza” per tal que el Govern Civil pogués prendre les mesures més adequades per al començament de les classes en els centres docents. L'Inspector Juan Capó i Valldepadrinas fou anomenat per aquest càrrec, creant alhora els càrrecs de delegats-rectors per a dirigir els Instituts Escola de Comerç, Escola Normal, Escoles d'Arts i Oficis i Conservatori de Música. Aquests càrrecs estaven a les ordres de la Comissió General amb atribució de vicedirectors. Tanmateix, el 13 d'octubre, el governador Civil, dissolia els càrrecs de la Comisión General de Enseñanza, que eren substituïts pels delegats-rectors del Institut de Palma, de l'escola de Comerç, l'Escola d'Arts i Oficis, El conservatori provincial de Música i l'Inspector en Cap de Primera Enseñanza. El delegat-rector de l'Institut es convertia, així mateix, en inspector dels demés instituts de la província. (Miró,1998).

Així mateix, podem veure com aquestes actuacions donen un tomb quan el 24 d'octubre de 1936 Mateo Torres Bestard aconseguix el càrrec de Governador Civil que ostentava el tinent coronel de la Guàrdia Civil, Antonio Álvarez Osorio. (Miró, 1998).

Per demostrar la seva decisió i lleialtat al *Movimiento*, el coronel Álvarez Osorio decreta la creació d'una Comissió per a la depuració del personal dels centres d'Ensenyança Secundària i Professional, abans que des de Burgos (capital administrativa dels revoltats) publicués el mes de novembre el decret de constitució de la *Comisión de Cultura y Enseñanza* encarregada de la depuració dels mestres a tot el seu territori.

La primera comissió creada per Torres Bestard tenia com a vocals:

- Alfredo Llompart, cap dels Requetès de Balears;
- José Oleza i de España, cap de Estadística;
- Gabriel Cortés Cortés, advocat;
- Bartolomé Bosch Sansó, capellà i catedràtic de llatí;
- José Enseñat Martínez, Tinent coronel de Artilleria

- Antonio Villalonga Villalonga, cap dels Sindicats Patronals de Falange¹³

Aquesta primera Comissió Depuradora va fer que es publicués al Bolletí Oficial de la Província la recensió del personal de l'Institut que posteriorment seria ratificada per la superioritat de Burgos.

El 24 d'octubre sortia una circular ordenant la separació de sexes (confirmada en el Decret de 23 de setembre per la Junta de Defensa Nacional). El 27 d'octubre es publicava la convocatòria de concurs per proveir les necessitats docents dels Instituts de la Província.

El 3 de Novembre es publica una circular sobre el cens escolar de l'ensenyament secundari en centres oficial i particulars, i la restauració de la càtedra de religió, i la creació d'una càtedra de llengua italiana. El 14 de novembre de 1936 Bartolomé Bosch Sansó és anomenat director de l'institut de Palma, substituint així a Juan Capó en el lloc de màxima responsabilitat acadèmica.

Aquesta primera Comissió de Depuració que és substituïda per la que varen crear per l'Ordre del 4 de març de 1937, d'acord amb el Decret del 8 de novembre de 1936. Aquesta nova Comissió (la que segueix les directrius del *Nuevo Estado*), la presideix Bartolomé Bosch Sansó, que eleva a la *Comisión de Cultura y Enseñanza* la relació de 144 mestres mereixedors de sancions. El 21 de juny de 1937, la *Comisión de Cultura y Enseñanza* aprova la suspensió temporal del lloc de treball i sou a 107 d'aquests mestres. (Miró,1998)

Fou el 3 d'abril de 1937 quan es reuneix per primera vegada aquesta comissió, presidida per Bartolomé Bosch Sansó, i en la que eren vocals:

- Luis Ma Mestras Martí, Inspector-jefe de Primera Enseñanza;
- José Ramis de Ayreflor y Rosselló, presidente de la Asociación Católica de Padres de Familia;
- Rafael Isasi Ransomé, teniente coronel de Artillería, retirado,
- Antonio Villalonga y Villalonga.

¹³ que dimitió de su cargo el 13 de mayo del 37, debido a su ausencia de la isla por Inarchar a prestar Illis servicios al Secretario Nacional de Falange Española Tradicionalista.

Luis M. Mestres és anomenat secretari, i s'assigna com a auxiliar el mestre Enrique Guardiola Molinos del president i del secretari de la Comissió. L'acte recull el recordatori que es fa als components de la comissió de l'obligació que tenen els alcaldes, els capellans, el comandant de la Guàrdia Civil i un pare de família amb bona reputació de la localitat on està cada escola d'informar del mestres objecte de valoració per part de la Comissió. És l'inici de la depuració sistemàtica dels mestres. (Miró, 1998).

El 16 de novembre de 1937 ja s'havien valorat per part d'aquesta Comissió de Depuració 402 expedients de mestres, havent proposat la sanció a 142. Faltaven encara 139, i els mestres de Menorca que depenien de l'administració republicana. (Miró, 1998)

A l'article publicat a *l'arabalears*¹⁴ i escrit per Antoni Janer Torrents (2018) s'assenyala que s'expedientaren 147 mestres d'un col·lectiu de 577, és a dir, gairebé un 25% del total. Les dades són difícils de precisar. Així un recompte personal del llibre de Santiago Miró ens dona la relació de 176 noms de mestres, dels quals 35 són de dones.

No hem d'oblidar que per la Comissió de Depuració havien de passar tots i totes les mestres, tant els desafectes com els adherits a la rebel·lió. I evidentment, passaren per aquest tràmit únicament els que quedaren vius dels segrestos i tretes i no aconseguiren exiliar-se.

Per acabar, cal dir que Balears va ser una de les províncies amb més precarietat i així ho va esmentar Joan Capó a l'assemblea de batles i autoritats provincials que tingué lloc al Museu Pedagògic el 10 de juny del 1926 i en la qual va afirmar que les Balears eren la província espanyola més desatasa. Segons Capó, a l'arxipèlag hi havia una escola per cada 1.400 habitants quan a Espanya n'hi havia una per cada 700.¹⁷ La Segona República troba unes Balears que són una de les províncies amb més col·legis privats i religiosos d'Espanya. Segons Santiago Miró, hi havia a finals del 1932 sis-cents noranta col·legis de primera ensenyança pertanyents als ordes religiosos (109 de nins i 581 de nines) i 420 escoles primàries nacionals. Així, en els centres confessionals hi havia 1.705 nins i 11.710 nines. En l'àmbit estatal, l'Església tenia

¹⁴ Els mestres depurats de la República (arabalears.cat), 10/11/2018

sota la seva tutela més d'un terç dels alumnes d'ensenyança primària i quasi un 80% dels de secundària. (Tur Balaguer, 2017)

5 ESTUDI DE LA DEPURACIÓ DEL MASGISTERI FEMENÍ A BALEARS

Després de realitzar una recerca sobre les mestres depurades a les Illes Balears i de la documentació que s'ha pogut extreure de l'Arxiu i Museu d'Educació d'Inca, el llibre de Miró (1998) i altres recursos, s'ha vist que són més de 300 mestres que varen ser depurades pel règim franquista, però moltes d'elles no varen rebre ninguna sanció i moltes altres sí. (Annexa: Gràfic 4)

Ens centrarem en les que sí que varen rebre algun tipus de sanció. Per tant, en aquest apartat es realitzarà un estudi dels casos que s'han trobat documentats i d'aquells aspectes de l'acusació que impliquen models patriarcals, moral diferenciada, repressió específica de les dones, etc.

És a dir, de tots els casos que he llegit durant la recerca, en aquest apartat s'estudien i expliquen cinc casos dels molts que varen haver d'aquelles mestres que no seguien el model que el règim franquista demanava, així com esmenta Agulló (2019): «Aquestes dones encarnaven el model contrari al que el franquisme anava a imposar.» És a dir, exposam el motiu pel qual varen rebre alguna sanció i repressió les mestres de les Illes Balears que encarnaven el model contrari que el règim demanava. A més, gràcies al estudi d'aquests casos es pot constatar la diferència de gènere que hi va haver durant el franquisme i la depuració del magisterí.

De totes les dones hi trobam que entre les que varen rebre sanció hi ha algunes que diverses fonts que s'han utilitzat per a la recerca bibliogràfica d'aquest treball coincideixen i les mencionen diverses vegades, i moltes d'elles són acusades per comportaments que no tenen res a veure amb el magisteri.

Seguidament s'adjunta una taula d'elaboració pròpia on es pot veure algunes de les mestres que han estat més mencionades i les fonts que han estudiat el seu cas:

Nom de la mestra	Fonts	Lloc
Júlia Rodríguez Arroyo	AMEIB, Miró, Article Joan Maria Roque, Tur	Valldemossa
Catan y Mascaró, Francisca	AMEIB, Miró, Article Joan Maria Roque, Tur	Mallorca-Escola Alexandre Rosselló

Herrero Estella, María	AMEIB, Miró, Article Joan Maria Roque, Tur	Mallorca-Calvià
Monja Lopez, Maria del Carmen	AMEIB, Miró, Article Joan Maria Roque, Tur	Mallorca-Santa Margalida
Pique Valls, Nieves	AMEIB, Miró, Article Joan Maria Roque, Tur	Mallorca-Montuiri
Pujol Oliver, Magdalena	AMEIB, Miró, Article Joan Maria Roque, Tur	Mallorca-Son Ferriol

A continuació, es procedeix a analitzar de manera resumida els casos d'aquestes mestres que varen rebre sancions per constatar la desigualtat de gènere que hi havia i les repressions que sofrien.

a. Rodríguez Arroyo, Júlia

Va ser una mestra del municipi de Valldemossa i va ser proposada per la separació definitiva del seu ofici. Aquesta separació es va realitzar, perquè segons el règim franquista, tenia una conducta particularment excessivament lliure i no era el suficientment religiosa que el règim demanava i, a més, era simpatitzant del Front Popular. (Miró, 1998)

Encara que moltes declaracions i informes que varen ser enviats a la Comissió per diverses persones del seu voltat eren favorables cap el seu comportament com a mestra, de res varen servir, ja que l'expresident de la *Junta Local de Primera Enseñanza* de Valldemossa i el milicià d'aquesta varen escriure el següent informe, així com Miró (1998) esmenta:

Como mujer, durante su estancia en ésta, Julia Rodríguez Arroyo observó como buena conducta, aunque algunos duden de ella por el mero hecho de haberla visto pasearse sola con un joven palmesano; pues a mí me consta que tiene relaciones formales con dicho joven, con la aquiescencia de los respectivos padres. Como maestra, cumplió con su deber, estando los padres de las criaturas de su escuela muy satisfechos de ella. Por su parte, el párroco, Juan Mir, se dirigía, por las mismas fechas (30 de octubre del 36), al mismo miembro de la Comisión con estas palabras: *Doña Julia Rodríguez Arroyo me pide un informe de su conducta en Valldemosa. Pues bien, ya sabe usted que decían que era*

comunista. He estado averiguando que, en Petra, en donde fue maestra antes de venir a Valldemosa, se hospedaba en un hotel en donde estaban también otras que eran izquierdistas muy pronundiadas, y que, tal vez, por la amistad o trato que no supo o no quiso evitar, se ha ganado el título de comunista... He preguntado por ella a la dueña de la casa que tenía alquilada, al dueño del hotel en donde se hospedó, a unas jóvenes amigas suyas y todas me han contestado que iba a misa y que no saben nada malo de ella. Al contrario, que era muy correcta en todas sus cosas. Los domingos que estaba en Valldemosa oía misa en la Cartuja, por los informes que he recogido ahora. Como decían que era comunista y no me saludó cuando vino a Valldemosa ni cuando se marchó y, por otra parte, no la vi en la parroquia ni una sola vez(...)(p.129-130)

Es pot veure com ja al principi del informe parlen del fet de «ser dona» i esmenten que l'han vista amb un al·lot que no era familiar seu i que els pares no ho sabien, per tant, ja l'estan jutjant pel fet de ser dona i no pel comportament com a mestra que, si parlam d'ell, s'observa que al informe que ha exposat Miró, era molt bona mestra i tots estaven encantats amb ella però això no els hi va bé als franquistes perquè després al parlar amb la parroquia expliquen que s'anava diguent que era comunista (entre altres comentaris) i això era una falta molt greu pel règim franquista i per tant, se l'havia de sancionar de manera urgent, encara que no tinguessin res per demostrar-ho.

a. Catan y Mascaró, Francisca

Catan y Mascaró va ser una mestra que formava part de l'escola «Ses Finestres Verdes Grup Escolar Alexandre Rosselló» durant la República. Aquesta escola havia de ser un centre exemplar així com esmenta l'AMEIB (2017), «es va decidir que havia d'ésser un Centre modèlic (...), havia de ser dels primers centres de Ciutat en dotar-la de cantina escolar per tal que l'alumnat estàs ben alimentat.» (p.12-13)

Quan va començar la Guerra Civil, el governador va clausurar el centre el 23 de setembre de 1937, perquè es trobava en zona de bombardejos i a partir d'aquí varen començar les depuracions. El centre de Alexandre Roselló estava dividit en dos centres educatius i un d'ells s'anomenava «Ses Finestres Verdes». Si ens centram a les mestres depurades d'aquest centre educatiu podem veure com destaca Francisca Catany que era

una dona simpatitzant del règim contrari al franquista, és a dir, d'esquerres, així com esmenta l'Arxiu i Museu de l'Educació de les Illes Balears (2017):

Tan sols en el sobre de la primera Comissió Depuradora de la mestra de la Graduada de Ses Finestres Verdes, Francisca Catany Mascaró se fa constar que, a més de ser simpatitzant d'esquerres era *una de las dos únicas escuelas de España en que se estableció la coeducación*. De fet, a la mestra de la "Escuela Graduada de Ses Finestres Verdes" se l'acusà de *haber adquirido varios libros pronográficos para uso de los niños(...)*. (p.17)

Podem veure com Francisca era clarament «roja» i això era completament inadequat dins aquella societat per tant, si o si havia de rebre una sanció i a més com s'ha mencionat treballava a un centre on es promovia la coeducació, aspecte que estava prohibit en aquell moment . Per tant el que se sap d'aquesta mestra es que va acabar el seu cas el 3 d'agost de 1937 que se va acordar entre tots el que formaven part del judici, proposar a Burgos la seva suspensió de feina i sou.

b. Herrero Estella, María

Va ser mestra a Calvià, poble de Mallorca. La varen sancionar perquè era d'esquerres i no li feia vergonya demostrar-ho i tenia una conducta molt lliure, així com esmenta Miró (1998) al seu llibre:

1º)No ocultaba en público sus ideas izquierdistas y su admiración por Azaña; 2º) cuando las elecciones de febrero 1936, sin estar incluida en el censo, quiso por todos los medios, votar a las izquierdistas; 3º) ser de ideario irreligioso y gastar en sus conversaciones frases del marcado saber volteriano; 4º) ser su conducta particular bastante libre y, al principio de su estancia en Calvià, mantener bailes de los llamados de sala con sus alumnas. En el sobre de su expediente, escrito a mano, una nota que sin duda orientaría todavía más a los censores: Es de ideología extrema izquierdista, según informes del señor Ramis. Celebraron el triunfo de Azaña con champagne y lo confiesa ella misma. (p.128).

Per tant, es pot observar que María Herrero va ser sancionada per no seguir el prototip de dona que es demanava durant l'any 36 i això era un fet que no es podia acceptar ja que les dones havien de seguir el model patriacal i nacionalcatòlic.

c. Monja Lopez, Maria del Carmen

Fou mestra del poble Santa Margalida, Mallorca, formava part de l'escola Graduada de Nines. Aquesta, tenia com a mestra titular Elionor Bosch Sansó que fou nascuda a Palma l'any 1886 i des del 1917, dos anys després de l'aprovat d'oposicions, va ser mestra a l'Escola Graduada de Nines fins que es va jubilar, per tant, podem veure que durant la Guerra Civil i el Franquisme, no va ser retirada ni va rebre cap càrrec gràcies a la seva ideologia catòlica, atès que era la que movia totes les seves actuacions, tant a la vida personal com a la seva pràctica docent. Ella, va tenir problemes amb el règim contrari al franquisme, ja que durant la República la seva ideologia no era la correcta amb el règim polític. Després, l'escola va passar a ser Escola Graduada i es va juntar amb dues mestres més: Elvira Estevén i Carmen de la Monja, elles, no tenien la mateixa ideologia. El problema de la titular del centre va arribar fins a La Direcció General i Inspecció, però va ser el propi ajuntament que va tractar l'assumpte, i van decidir que seguia sent la directora perquè les forces dominants ja havien variat en el moment de tractar-lo. (AMEIB, 2018)

Per tant, la mestra Maria del Carmen en el primer informe que varen fer els franquistes per la depuració dels mestres i les mestres ja es va nomenar la seva separació definitiva i, finalment, el 31-09-1940 va ser donada de baixa del magisteri.

d. Pique Valls, Nieves

Quan va començar la Guerra Civil a Mallorca, a Montuïri hi havia una escola graduada tant per nins com per nines, aquesta va ser creada l'any 1934 i contenia tres nivells d'educació creada a partir de dues unitàries de nins i una de nines. Feien ensenyament primari i dos cursos de pàrvuls. Podem veure que el 18 de juliol de 1936 els mestres i les mestres que feien feina a l'escola eren: Joan Català Alemany, Sebastià Perelló Lull, Miquel Gelabert Serra, Mariano Torri Llobet, Jerònia Juan Cerdà, Neus Piqué Valls, Francescsa Vidal Oliver, etc. (AMEIB,III Jornades a Montuïri)

D'aquestes mestres cal destacar Neus Piqué Valls que va ser nascuda a Tarragona l'any 1885. Era una mestra elemental de Primer Ensenyament i quan va començar a exercir de mestre el se primer destí va ser a les Illes Balears, concretament a Alaior i després a Ciutadella. Finalment just l'any 1936 va prendre la posició de mestre de

pàrvuls a l'escola Graduada de Montuïri. L'any 1937 després de començar la depuració i a haver assistit al tribunals, la Comissió depuradora va posar-li els següents càrrecs acusant-la de: ser simpatitzant dels partits del *Frente Popular*, ser laica i com menciona al seu expedient l'any 1937 «dejar mucho que desear su conducta particular». Però el 10 d'agost, al no saber el seu domicili i finalment l'any 1940 es va dictar que fos separada definitivament del servei i donada de baixa de l'escalfó del magisteri. (AMEIB, III Jornades Montuïri)

e. Pujol Oliver, Magdalena

Va ser mestre a Son Ferriol i és una d'aquestes mestres que varen rebre tant informes positius com negatius durant el procés de depuració, així com Miró (1998) esmenta: “Otros maestros son objeto de un constante trasiego de informes unas veces positivos, otras negativos, que saltan y bailan entre las manos de los miembros de la Comisión Depuradora” (p.153)

Primer de tot veim com el rector del *Oratorio de Son Ferriol* envia un escrit mencionant la bona conducta de la mestra Pujol Oliver, però més endavant, un any més tard, una dona que feia feina al mateix centre educatiu enviar un escrit mencionant com s'explica Miró (1998):

La señorita Magdalena Pujol-dice la autora de la carta- no procedió como debía en el ejercicio de su encargo en tiempo de la República, no precisamente por sus ideas subversivas, aunque hay que suponer que su amistad con la del maestro de la escuela de niños por la gran intimidad que tenía con él, hasta el punto, según dice, de pasear juntos del brazo y considerarla los vecinos de aquella barriada como su amiga íntima, sino por la inocrreción de su conducta.

Terminadas las clases-continua Francisca Quetglas relatando, escandalizada- enseñaba a sus discípulos a bailar los bailes de moda, en el mismo local de la escuela. Además, al anochecer, la esperaba un chófer detrás de una esquina y la llevaba a Palma en su auto. Me consta positivamente que el invierno pasado iba en compañía de ese mismo chófer a un pisito que él tenía alquilado en la calle de las Teresas, piso que en la actualidad ocupa su familia. Este individuo conducía el auto de la Guardia Civil y como castigo por haber empleado el coche para estos fines superiores le mandaron salir de Mallorca.

La hoja que presentó la maestra a su favor para ser reintegrada en el cargo no fue firmada espontáneamente. Ella, personalmente, recorrió una por una, las casas de sus discípulos, solicitando la fira de sus familiares al pie del escrito que ella misma había redactado. Muchos firmaron, pero algunos se negaron rotundamente a ello. (p.154)

I així va ser, gràcies a l'escrit d'aquesta dona (Francisca Queglas), com Magdalena pujol Oliver, mestra de Son Ferriol, va ser sancionada.

Cal dir que aquestes només són cinc de moltes de les mestres que varen rebre sancions per realitzar conductes inapropiades per ser dones, per no tenir la ideologia del règim franquista, seguir comportaments que el règim franquista considerava inadequats o no actuar com una dona havia de fer-ho en aquella època. Però, hi ha moltes més mestres que varen rebre una sanció i no han estat estudiades però si que podem veure els percentatges de dones que varen rebre una sanció a la següent taula. (Annex: taula 5) . En aquesta taula s'observa com el càstig a Eivissa més repetit va ser el de la separació de la feina i sou (21%) a Mallorca segueix sent el càstig més repetit el de la separació de feina i sou sent un 14% de les mestres i a Menorca el càstig més repetit va ser un 6% de suspensió de treball. Amb aquestes dades també podem observar que Eivissa és la ciutat on les mestres varen rebre més sancions com també s'observa que hi ha moltes que no es sap de quina Illa pertanyen i per tant podrien ser de la península però que havien anat a fer feina el curs anterior de la depuració a les Illes Balears.

6 CONCLUSIONS

La Guerra Civil la varen guanyar els que tenien una concepció totalitària i feixista de la societat. Com a vencedors varen voler imposar aquesta concepció a la força, exercint violència i provocant por. El procediment de depuració al magisteri és un mecanisme més per aconseguir imposar-se que, com tenim constància, es va allargar fins i tot després de la fi de la Guerra Civil. No podem oblidar tampoc que aquesta ideologia triomfadora era extremadament bel·ligerant amb les dones.

La II República va comportar un avanç molt important en la consideració de les dones com a ciutadanes en igualtat absoluta als homes: dret al vot, al divorci, a assumir

responsabilitats públiques essent alcaldesses, regidores, diputades... Així com el dret d'accés a l'educació bàsica i superior. També tingué la seva conseqüència a l'àmbit laboral amb la igualtat de drets i sindicació. Les dones podien ser alcaldesses, regidores i fins i tot diputades. En aquell moment varen crear una revolució que va suposar un gran canvi dins la seva història.

Les mestres varen marcar també un abans i un després en el marc de la docència atès que per fi, les alumnes, podien tenir una referent diferent del model de mare, padrina o qualsevol figura femenina de l'àmbit familiar. Aquestes mestres republicanes varen poder ensenyar lliurement emparades per la llibertat de càtedra i coeducació que comportava l'educació laica i no religiosa fins aleshores dominant. Però amb l'arribada de la Guerra Civil aquests guanys de les dones varen fer un pas enrere, i més encara ho feren les mestres, ja que varen ser un perfil molt perseguit pel règim franquista. Tothom, home o dona, considerat «rojo» era castigat (assassinat, afusellament, empresonat, deportat... depurat), però, si era dona se li afegia, en els casos que es consideraven més polititzats, la violència física, el rapat de cabell i la violació. Però en aquells casos que la seva politització no era manifestada, se les perseguia i castigava per la seva simple moral liberal i d'igualtat. Aleshores hi havia una persecució de vigilància continuada de la seva conducta personal. Les delacions i acusacions es sustentaven en el marc de la repressió generalitzada i la justícia arbitrària imperant.

Coincideixo amb Carmen Agulló en el fet d'esmentar que les mestres eren més castigades per temes morals que als homes, i això es notava, els homes moralment podien tenir més llibertat que les dones, ja que elles estaven més vigilades i controlades, com s'ha mencionat anteriorment. A més un fet que m'ha cridat molt l'atenció és que el director de les comissions de Depuracions, José Maria Pemán, arribés a defensar-se de la seva tebiesa per no voler aparèixer com un "*Torquemada de esta Inquisición*".

Aquest treball és una forma més de donar visibilitat i denunciar tots els casos injustos de repressions, càstigs, exilis, sancions, inhabilitacions, jubilacions anticipades i molts més càstigs que varen rebre les mestres durant aquests anys. És una forma de fer conèixer les històries de les mestres republicanes a les Balears i donar-li veu. Lluitar contra aquest sistema que es va viure i que encara és molt present dins la nostra societat. Descobrir i fer veure que la desigualtat de gènere i les condicions de les dones sempre

han estat per davall que les dels homes, que una mestra era castigada de diferent manera que un mestre pel simple fet d'actuar d'una manera que el franquisme no acceptava, coincidint amb Agulló (2019) en el fet que aquestes dones encarnaven un model totalment diferent que el del franquisme.

Efectivament, m'agradaria relacionar aquest treball amb la visió de la pel·lícula Akelarre (Agüero, 2020) on es mostra el funcionament de la Inquisició, no he pogut deixar d'assimilar les Comissions de Depuració a aquests funcionaris de la Inquisició que volen, de totes totes, erradicar el mal que les suposades bruixes causen a la població, i per tant, a la seva fe religiosa i catòlica. Talment el que feien les Comissions de Depuració, ja que volien depurar totes les mestres que podien pervertir la moral dels innocents infants. I un exemple de depuració de les mestres amb la pel·lícula també és la rapada de cabells que li fan a les dones depurades.

Finalment, mencionar la importància de poder realitzar un estudi més exhaustiu de totes les mestres depurades a Balears (Annex: Taula 6) atès que en aquest treball es presenten només cinc informes de les mestres que varen lluitar contra el règim franquista i que per un motiu o altre varen rebre un càstig pel tribunal del mateix règim. En aquests informes també s'observa la diferència de tractament de les dones mestres per qüestions de gènere, i per aquest motiu, cal reivindicar la possibilitat de, en un futur, donar veu a totes les mestres republicanes que van lluitar per la nostra societat i educació.

7 REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AA.VV. (1985). La Institución Libre de Enseñanza. Cuadernos Historia 16 - 168.
- AA.VV. (2012). *Las maestras de la República*. Madrid: Titivillus.
- AA.VV. (2015). En el combate por la Historia. La República, la guerra civil, el franquismo. Titivillus 22.07.15.
- Abat, I. (2009). Las dimensiones de la "represión sexual" durante la dictadura franquista. *Dossier Guerra Civil*, 65-86.
- Agüero, P. (Dirección). (2020). Akelarre [Película].
- Agulló Díaz, M. (sense data). *Mestres valencianes republicanes: Les llums de la República*. Recollit de GOOGLE ACADEMIC :https://books.google.es/books?hl=en&lr=&id=p-HdDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT4&dq=info:xE1vXorIGjoJ:scholar.google.com&ots=5WpGOg22hg&sig=KN800KVjBWfp5-dER15aibaGjn0&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Alcañiz, F. M. (2015). *Republicanas condenadas a muerte : Analogías y diferencias territoriales y de género (1936-1945)*. Tesis doctoral. UNED.
- Alfaro, F. R. (1994). *El silencio roto. Mujeres contra el Franquismo*. jasopa1963.
- Alonso, E. R. (2019). *La represión franquista contra la mujer*. Obtenido de <http://www.uc3m.es/femeris>: Femeris, Vol. 4, No. 3, pp. 53-75 / doi: <https://doi.org/10.20318/femeris.2019.4929>
- Althusser, L. (1970). *Ideología y aparatos ideológicos de Estado*. (A. J. Pla, Trad.) Titivillus 01.10.18.
- AMEIB, Aulí Ginard, A ; Carbonell i Matas, J ; Matas i Carbonell, J; Ramis de Plandolit, E & Serra i Barceló, J. (sense data). La depuració del professorat de l'institut d'Inca. Recollit de 8a Jornada d'estudis locals.
- Aranguren, J. L. (1976). *Qué son los Fascismos*. Barcelona: Editorial La Gaya Ciencia.
- Aróstegui, J., Marco, J., & Gómez Bravo, G. (2012). Represión franquista sobre las mujeres. Cárceles y Tribunales de Responsabilidades Políticas. *HISPANIA NOVA*. Revista de Historia Contemporánea.(10). Obtenido de <http://hispanianova.rediris.es>
- Barceló Bauzá, G. (2017). La enseñanza primaria en Mallorca.(1939-1949). Cultura y prácticas escolares. Universitat Illes Balears. Tesis Doctoral.
- Barreira, D. (sense data). El castigo del franquismo a la maestra Ángeles: depurada por vivir con un hombre sin estar casados. El Español. Recollit de https://www.elespanol.com/mujer/mujeres-historia/20200406/castigo-franquismo-maestra-angeles-depurada-sin-casados/480202195_0.html
- Bolinaga, I. (2011). Breve Historia del fascismo. Editor digital: Ablewhite.
- Bravo, G. G. (2017). *Geografía humana de la represión franquista Del Golpe a la Guerra de ocupación (1936-1941)*. Titivillus.
- Capellà, M. (2010). *Dones republicanes . Memòria de la Guerra Civil a Mallorca (1936-1939)* (Vol. II). Palma(Mallorca): Lleonard Muntaner.
- Comas, A., Huguet, J., & Santana, M. (2004). *Història de la Ugt a les Illes Balears*. Palma (Mallorca): Edicions Documenta Balear.
- Fernández Soria, J., & Agulló Díaz, M. (1999). Depuración de Maestras en el franquismo. Stud. hist. Hª cont.(17), 249-270.

- Fontana, J. ed. (2000). España bajo el franquismo. Barcelona: Editorial Crítica, S.L.
- García Díaz, J. (29 de Octubre de 2019). La historiografía sobre la depuración franquista del magisterio nacional de España.. BOLETÍN AVRIENSE(48/49), 409-448.
- Garí Salleras, B. (2019). *La repressió feixista a Mallorca durant la Guerra Civil i la postguerra* (1936-1945). Palma(Mallorca): Lleonard Muntaner.
- Ginard Ferón, D. (1991). *La resistència antifranquista a Mallorca* (1939 -1948). Palma(Mallorca): Edicions Documenta Balear.
- Ginard Féron, D. (2011). Entre el castigo y la redención. Las mujeres encarceladas en las Islas Baleares. (1936-1943). Stud. hist., H.^a cont., 29 , 237-266.
- Ginard i Ferón, D. (1999). *El Moviment obrer de Mallorca i la Guerra Civil* (1936-1939). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Ginard i Ferón, D. (2016). *Aurora Picornell* (1912-1937). De la Història al símbol. Palma(Mallorca): Edicions Documenta Balear.
- Ginard, D. (2012). *Treballadors, Sindicalistes i Clandestins. Històries Orals del Moviment Obrer a les Balears* (1930-1950) (Vol. I). Palma(Mallorca): Edicions Documenta Balear.
- Ginard, D., & Nadal, A. (2019). *El Socialisme a les Balears* (1848 - 1977). Palma: Edicions Documenta Balear.
- Ginars, D. (2014). *Treballadors, Sindicalistes i Clandestins. Històries Orals del Moviment Obrer a les Balears* (1930-1950) (Vol. II). Palma(Mallorca): Edicions Documenta Balear.
- Miró, S. (1998). *Maestros depurados en Baleares durante la Guerra Civil*. Palma: Lleonard Muntaner,.
- Morente Valero, F. (1997). *La Escuela y el Estado Nuevo: la depuración del Magisterio Nacional* (1936-1943). Valladolid.
- Morente Valero, F. (2001). La depuración franquista del magisterio público. Un estado de la cuestión. Hispania(208), 661-668.
- Navarro, V. (sense data). *El castigo del franquismo a la maestra Ángeles: depurada por vivir con un hombre sin estar casados*. Recollit de <https://rexvalrexblog.wordpress.com/2016/08/08/maestros-de-la-republica-represaliados-por-el-franquismo-ii/>
- Paxton, R. O. (2006). *Anatomía del fascismo*. Titivillus .
- Rodríguez, E. B. (sense data). El género en la Memoria Histórica (I): Los castigos de género durante la Guerra Civil y el franquismo. Recollit de <https://www.elindependientedegranada.es/ciudadania/genero-memoria-historica-i>
- Rodríguez, E. B. (sense data). El género en la Memoria Histórica (y II): Los castigos de género durante la Guerra Civil y el franquismo. Recollit de <https://www.elindependientedegranada.es/ciudadania/genero-memoria-historica-ii-castigos-genero-durante-guerra-civil-franquismo>
- Roque, J. M. (2004). Mestres republicanes depurades a les Balears: la foscor del pensament, la crueltat de les sancions. *Pissarra*, 10-14.
http://ibdigital.uib.es/greenstone/sites/localsite/collect/pissarra/index/assoc/Pissarra/_2004_n0/117_p008.dir/Pissarra_2004_n0117_p008.pdf
- Rubio, Á. D. (2005). *Los mitos de la represión en la Guerra Civil*. Titivillus.

- Salà, M. S. (2011). *La presó de Can Mir .Un exemple de la repressió feixista durant la guerra civil a Mallorca*. Palma(Mallorca): Lleonard Muntaner.
- Seoane Amigo, P. (21 / 11 / 2013). Represión franquista contra las mujeres. La Causa General de Madrid. 395-415, 395-415.
- Tur Balaguer F. (2017). *La depuració de mestres balears per motius morals*. Palma (Mallorca):Edicions Documenta Balear.
- Texeira, E. B. (2017). *La memoria de la represión franquista sobre las mujeres en la Red1*. Obtenido de Historia y comunicación social.
- Vega Sombria, S. (2012). *La política del miedo.El papel de la represión en el franquismo*. jasopa1963.
- Zamora S. R. (2006). Control y represión. Estudio comparado de los resultados de la depuración del magisterio primario en España. *Revista Complutense de Educación*, 17(1), 169-182.

8 ANNEXES

8.1 Resoluciones definitives d'expedients de Depuració adoptades pel Ministeri.

CUADRO I. RESOLUCIONES DEFINITIVAS DE EXPEDIENTES DE DEPURACIÓN ADOPTADAS POR EL MINISTERIO DE EDUCACIÓN NACIONAL (*)

RESOLUCIONES	Total en las 17 provincias	PROVINCIAS																
		Albacete	Asturias	Barcelona	Burgos	Girona	Granada	Guipúzcoa	Huesca	Lleida	Madrid	Murcia	Navarra	Pontevedra	Sevilla	Tarragona	Valencia	Vizcaya
Confirmación en el cargo/en sus derechos	17.492 (74,03)	452 (73,14)	1.542 (66,64)	1.630 (69,21)	1.298 (74,30)	768 (71,78)	1.015 (82,59)	337 (74,72)	826 (85,60)	775 (76,73)	1.874 (72,16)	719 (75,53)	883 (75,41)	1.104 (74,70)	1.001 (86,89)	804 (77,98)	1.763 (72,01)	701 (70,17)
Separación/Inhabilitación absoluta/Pérdida de todos los derechos adquiridos	2.284 (9,67)	46 (7,44)	385 (16,64)	364 (15,46)	136 (7,78)	119 (11,12)	101 (8,21)	51 (11,31)	39 (4,04)	47 (4,65)	365 (14,05)	62 (6,51)	79 (6,75)	90 (6,09)	41 (3,56)	87 (8,44)	195 (7,96)	77 (7,71)
Suspensión o inhabilitación temporal(**)	1.211 (5,13)	49 (7,93)	188 (8,12)	47 (1,99)	81 (4,63)	32 (2,99)	36 (2,93)	23 (5,10)	55 (5,70)	77 (7,62)	81 (3,12)	55 (5,78)	122 (10,42)	173 (11,70)	60 (5,20)	66 (6,40)	55 (2,23)	11 (1,10)
Traslado de localidad(**)	2.273 (9,62)	80 (12,95)	290 (12,53)	259 (11,00)	139 (7,95)	75 (7,00)	63 (5,12)	56 (12,42)	58 (6,01)	103 (10,20)	208 (8,01)	64 (6,72)	68 (5,81)	225 (15,22)	78 (6,77)	96 (9,31)	259 (10,57)	152 (15,21)
Inhabilitación para cargos directivos	709 (3,00)	23 (3,72)	62 (2,68)	50 (2,12)	4 (0,23)	84 (7,85)	40 (3,25)	4 (0,89)	17 (1,76)	20 (1,98)	114 (4,39)	52 (5,46)	—	1 (0,07)	8 (0,69)	28 (2,72)	135 (5,51)	67 (6,71)
Otras	318 (1,35)	4 (0,64)	1 (0,04)	***43 (1,82)	***113 (6,46)	5 (0,47)	5 (0,41)	—	4 (0,41)	16 (1,58)	13 (0,50)	—	***55 (4,70)	3 (0,21)	15 (1,30)	3 (0,29)	***40 (1,63)	1 (0,10)
TOTAL EXPEDIENTES	23.627	618	2.314	2.355	1.747	1.070	1.229	451	965	1.010	2.597	952	1.171	1.478	1.152	1.031	2.448	999

* Los datos se expresan en cifras absolutas y (entre paréntesis) en porcentajes calculados sobre el total de expedientes censados de cada provincia.

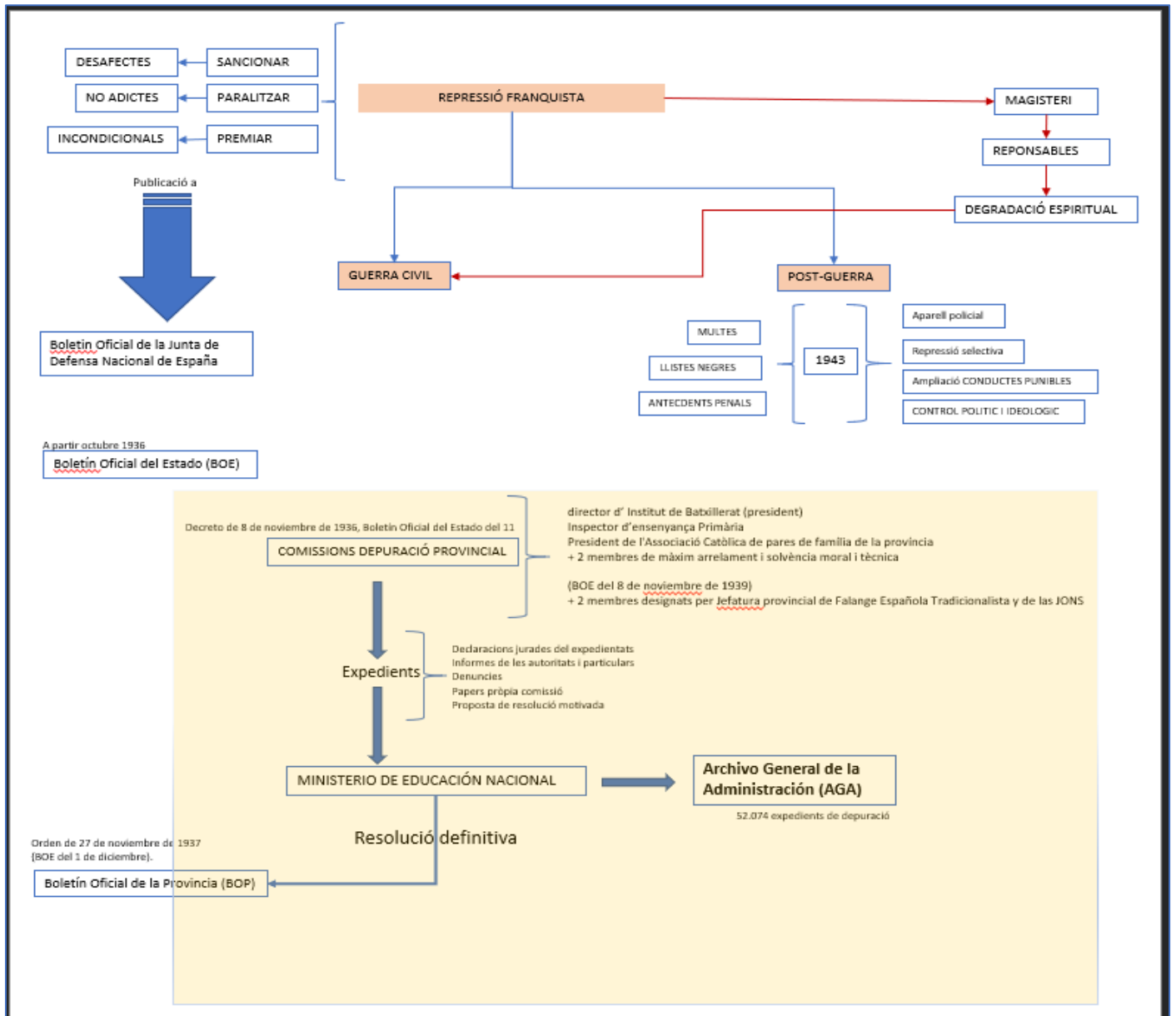
** Los sancionados con suspensión y traslado de localidad aparecen contabilizados dos veces (una en cada apartado), por lo que la suma de los distintos apartados de cada columna no coincide con el total de expedientes de la provincia; en Valencia, sin embargo, aparecen incluidos sólo en el apartado de traslado de localidad, sin que los autores del estudio que sirve de fuente especifiquen cuántos de esos traslados llevaban aparejada, además, la sanción de suspensión temporal de empleo y sueldo.

*** Incluye 33 sanciones desconocidas en Barcelona, 92 en Burgos, 48 en Navarra y 37 en Valencia.

Fuentes: Elaboración propia a partir de BERRUEZO ALBÉNIZ, Reyes, *op. cit.*, págs. 153-156 (para la provincia de Navarra); CRESPO REDONDO, Jesús et al., *op. cit.*, pp. 171-173 y 177-179 (para la provincia de Burgos); FERNÁNDEZ SORIA, Juan Manuel y AGULÓ DÍAZ, M^a del Carmen, *Maestros valencianos...*, *op. cit.*, pág. 209 (para la provincia de Valencia); JIMÉNEZ MADRID, Ramón, *op. cit.*, págs. 119-152 (para la provincia de Murcia); MORENTE VALERO, Francisco, *La escuela y el Estado Nuevo...*, *op. cit.*, pág. 346 (para las provincias de Albacete, Asturias, Barcelona, Girona, Granada, Huesca, Lleida, Madrid, Pontevedra, Sevilla, Tarragona y Vizcaya); y OSTOLAZA ESNAL, Maitane, *op. cit.*, pág. 139 (para la provincia de Guipúzcoa).

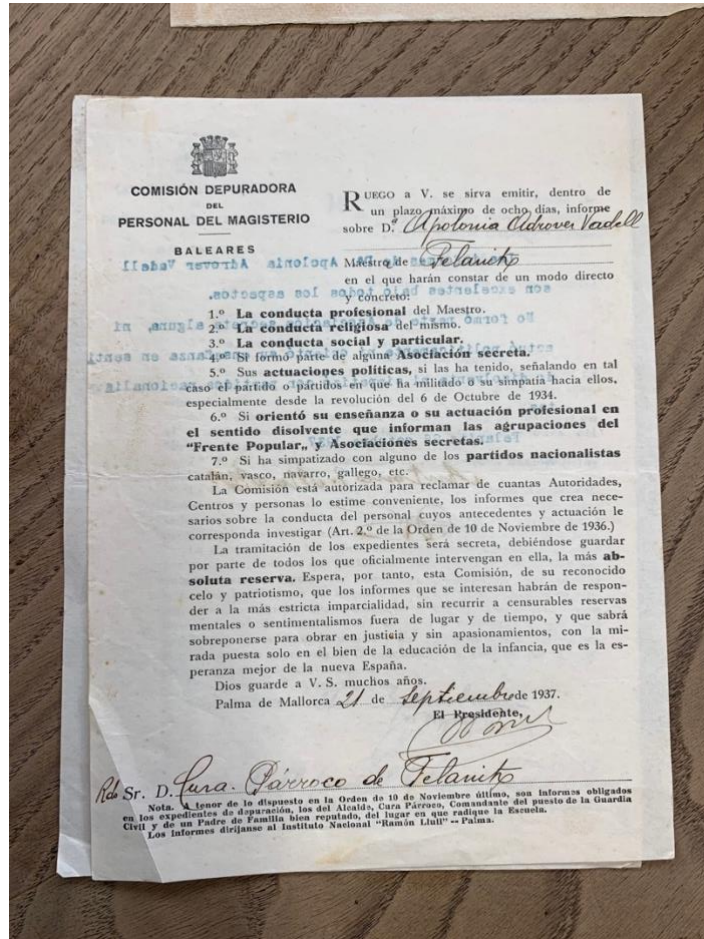
Francisco Morente Valero , 2001, (p.682).

8.2 Esquema del procés que va seguir el Franquisme per a la depuració del Magisteri

Elaboració pròpia

8.3 Imatge dels informes de les depuracions que em va mostrar l'Arxiu i Museu d'Educació d'Inca

-ñor Presidente:

Tengo el honor de informarle que, según datos adquiridos y el conocimiento propio que tengo de la Maestra Doña Apolonia Adrover Vadell, y que se interesan en el escrito que antecede.

- 1º..... Inmejorable
- 2º..... Inmejorable
- 3º..... No consta haya pertenecido a sociedad política alguna y su conducta particular inmejorable.
- 4º..... Se ignora, pero es creencia del que suscribe que siempre ha estado apartada de dichas asociaciones.
- 5º..... Nula toda actuación política, su tendencia es marcadamente derechista y fervorosa simpatizante con el Glorioso Movimiento Nacional desde su iniciación.
- 6º..... No..
- 7º..... No..

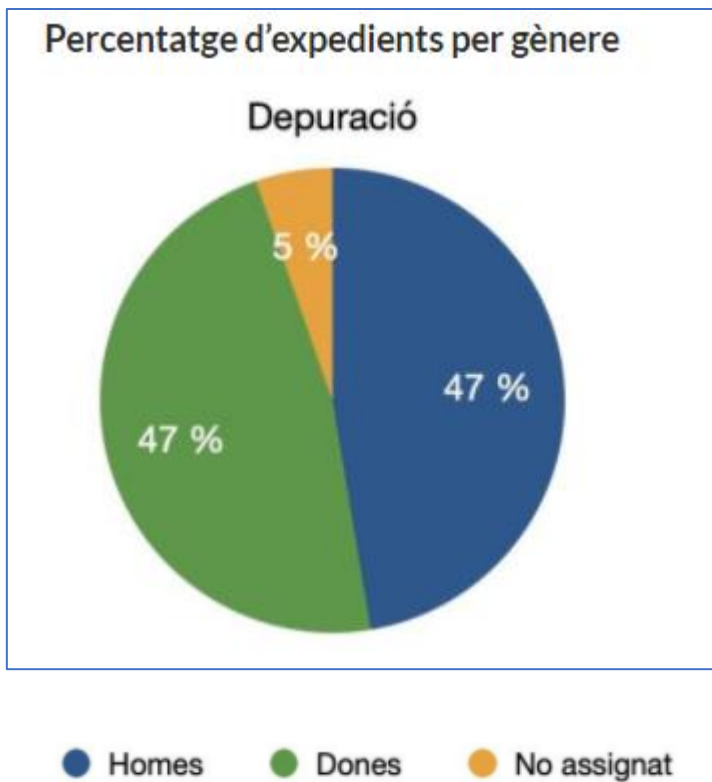
Tetuanix 7 de Octubre de 1,937
El Brigada

Juan Manuel García
Brigada

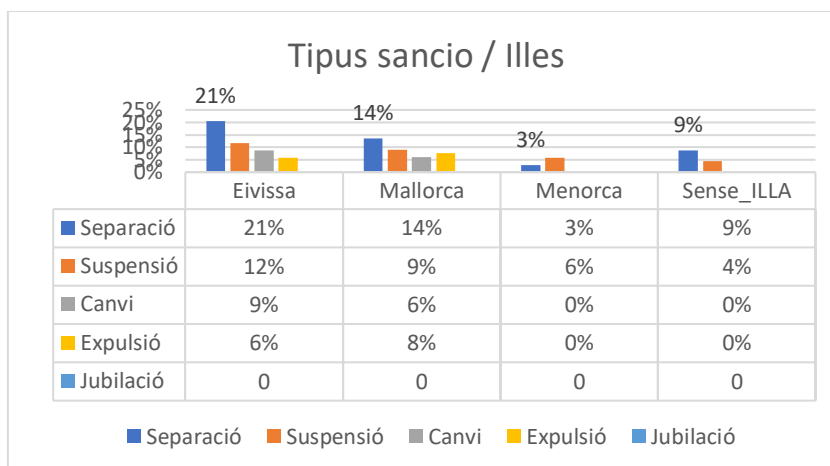
AMEIB

8.4 Percentatge d'expedients per gènere.

Elaboració pròpia

8.5 Tipus de sanció per Illes

Elaboració pròpia.

8.6 Nom de les mestres que foren depurades a les Illes Balears

<i>NOM MESTRA</i>	<i>Sanció</i>	<i>No_sanció</i>	<i>Ameib</i>	<i>Miro</i>	<i>JoanaMRoque</i>	<i>Tur</i>
<i>COLL VINENT, CONCHITA</i>	X			X		
<i>COMAS, FRANCISCA</i>	X			X		
<i>FERNANDEZ LAMARCA, MARINA</i>	X			X		
<i>FORTUNY, ELENA</i>	X			X		
<i>ADROVER VADELL, APOLONIA</i>		X				
<i>ABRAHAM SEGUÍ, MARÍA</i>		X				
<i>ANCKERMANN, MARGARITA</i>	X					
<i>ALAGARDA GRANELL, CARMEN</i>		X	X			
<i>ALEMÁN GRIÑÁN, TERESA</i>		X		X		
<i>ALEMANY CABRISAS, PAULA</i>	X		X			
<i>ALLER CASTELLVI, ANTÒNIA</i>		X				
<i>AMENGUAL ESPINOSA, ISABEL MARÍA</i>	X		X			
<i>AMENGUAL JUAN, JUANA MARIA</i>		X	X	X		
<i>AMETLLA SAMPERE, ASCENSION</i>	X		X			
<i>AMOROS VIVES, MARÍA*</i>	X					
<i>ANDREU GARÍ, MARGARITA</i>	X					
<i>ANGLADA SALORD, ANTONIA</i>		X	X		X	

<i>ANTICH ESPUIG, JOSEFA</i>		X	X	X		
<i>ARBONA POCOVI, FRANCISCA</i>	X					
<i>ARBÓS MIR, FRANCISCA</i>	X		X			
<i>ARIAS CALLEJA, FRANCISCA</i>	X		X			
<i>ARNICA FERRER, AURORA</i>	X		X			
<i>ARNICA FERRER, CARMEN</i>	X		X			
<i>ARROM JULIÀ, MARGALIDA</i>		X				
<i>ARTEAGA LANDA, DOMINICA</i>		X	X			
<i>BALAGUER AMENGUAL, MARGARITA</i>		X		X		
<i>BALS ORFILA, MARÍA</i>		X				
<i>BARBER ORFILA, RITA</i>	X		X			
<i>BARCELÓ FIOL, FRANCISCA</i>		X				
<i>BASILIA MILLAS, CONSTANTINA</i>		X				
<i>BENITO DEL VALLE, SOLEDAD</i>	X		X			
<i>BERNAT COLOM, BARBARA</i>	X			X	X	
<i>BONET BONET, CATALINA</i>	X			X		
<i>BONET GINARD, ISABEL</i>		X				
<i>BONET PÉREZ, VICENTA</i>		X		X		
<i>BORDOY SANSO, ANDREA</i>	X					

<i>BORDOY SANSO, MARGARITA</i>	X		X			
<i>BOROBIA GARRIGOSA, PILAR</i>	X		X			
<i>BORRAS RAMON, MAGDALENA</i>	X					
<i>BORRAS SALVA, MARIA</i>		X				
<i>BOSCH SANSÓ,ELEONOR</i>		X		X		
<i>BOSCH TERRASA, FRANCISCA</i>	X					
<i>BRAVO ROBA, CLEMENTA</i>	X		X			
<i>BRITO MILLAN, FRANCISCA</i>		X		X		
<i>BURGUERA SANZ DE PINEDO, MA. ÁNGELES</i>		X				
<i>CABALLERO GARCIA, CELESTINA</i>	X					
<i>CÁFFARO LLADÓ,BÁRBARA</i>	X					
<i>CALABUIG TOMAS, MARIA</i>	X		X	X	X	
<i>CALAFAT CIRER, FRANCISCA</i>	X		X	X		
<i>CALAFAT MULET, JERONIMA</i>		X				
<i>CALLEJAS FRIGOLA, ANTONIA</i>	X				X	
<i>CAMPS CERDA, MARGARITA/catalina</i>		X				
<i>CANELLAS ALBA, PAULA</i>	X					
<i>CANELLAS JAUME, MARIA</i>	X					
<i>CAÑELLAS VICENS,SEBASTIANA</i>	X					

<i>CAPO BARCELO, MARIA</i>	X					
<i>CARBONELL GORDIOLA, FRANCISCA</i>		X				
<i>CARDONA PONS, AGUEDA</i>		X				
<i>CARRIÓ CAMPINS, ANTONIA</i>	X					
<i>CASADO LLANCHARES, ROSARIO</i>		X				
<i>CASTANY MASCARO, FRANCISCA</i>	X					
<i>CASTELAR BARRAQUERO, AURELIA</i>	X		X	X	X	X
<i>CASTELLARNAU MOYA, CARMEN</i>		X				
<i>CASTELLO MULET, MARIA</i>		X				
<i>CATAN Y MASCARÓ, FRANCISCA</i>	X		X	X	X	X
<i>CERDA MASCARO, LUCIA</i>		X				
<i>CHÉLIZ GONZÁLEZ, maria luz</i>	X			X		
<i>CIFRE LLABRES, JUANA</i>		X				
<i>CLADERA RIBAS, MAGDALENA</i>		X				
<i>CLOQUELL PERELLO, MARIA</i>		X		X		
<i>COLL BORDOY, MARGARITA</i>		X		X	X	
<i>COLL MUNTANER, MARGARITA</i>	X		X	X	X	
<i>COLL RUBI, ISABEL</i>	X					
<i>COLL TOMAS, CATALINA</i>	X					

<i>COLOM CASTELL, JERONIMA</i>	X					
<i>COMAS CÁMPES, MARÍA</i>	X		X	X		
<i>CORMENZANA CERDA, ANGELA</i>		X				
<i>CORTÉS CORTÉS, JUANA</i>	X					
<i>COVAS BRUNET, ANA</i>		X				
<i>CRESPI SALOM, JUANA ANA</i>	X					
<i>CRISTOBAL GARCIA, NICOLASA</i>	X		X		X	
<i>CUEVAS AMETLLER, PILAR</i>		X				
<i>CUEVAS MIGUEL, CARMEN</i>	X		X	X		
<i>CUNILL PALMER, CATALINA</i>		X				
<i>DAMIANS SABADELL, CONCEPCIÓN</i>		X				
<i>DAVIU BIBLIONI, FRANCISCA</i>	X					
<i>DE LA MONJA</i>	X			X		
<i>DIANA FERRIOL, ROSA</i>		X	X	X		X
<i>DIAZ PLAJA, MERCEDES/MARIA</i>		X				
<i>DOMINGO FERNANDEZ, ROSA</i>	X			X	X	
<i>DURAN GUARDIOLA, MARIA</i>	X		X	X	X	
<i>ERENCIA AL VARADO, MARIA</i>		X	X			
<i>ESCANELLAS LÓPEZ, MARGARITA</i>	X			X	X	X

<i>ESCRIBANO RIBAS, MARIA DEL PILAR</i>	X		X			
<i>ESTABEN RUIZ, ELVIRA</i>	X		X	X		
<i>ESTELRICH FERRER, JUANA ANA</i>		X				
<i>FELANY OLIVER, MARIA</i>	X					
<i>FERNANDEZ CORMENZANA, VIRGINIA</i>		X				
<i>FERRA GARAU, JUANA MARIA</i>		X				
<i>FERRAGUT GABILONDO, MARIA</i>	X		X			X
<i>FERRER GIRABAU, LEONOR</i>		X		X		
<i>FERRER LLORET, ANTONIA</i>		X				
<i>FERRER MADARIAGA, MARÍA DEL CAREMEN</i>	X					
<i>FERRER MARTINEZ, ASUNCION</i>		X				
<i>FERRER POCOVI, BARBARA</i>		X				
<i>FERRER RISSECH, ASUNCION</i>		X				
<i>FERRETJANS SASTRE, ISABEL</i>		X				
<i>FERRI NICOLA, MARIA DESAMPARADOS</i>		X				
<i>FERRIOL, ROSA DIANA</i>	X				X	
<i>FIOL GARAU, ANTONIA</i>		X	X			
<i>FIOL GOMILA, COLOMA</i>		X				
<i>FLORIT ANGLADA, MARGARITA</i>		X		X	X	

<i>FLUXA LEON, MARIA JOSEFA</i>	X					
<i>FONT RIUTORT, MARGARITA</i>		X				
<i>FORCADES FORCADES, CONCEPCION</i>		X				
<i>FORTEZA FORTEZA, MANUELA</i>		X				
<i>FRANCISCO BOSCH, FRANCISCA</i>		X				
<i>MACHO ORTEGAM ANTONIA</i>		X				
<i>FRAU MIR, JUANA</i>	X					
<i>FRIGOLA SAROLA, CARMEN</i>	X		X			
<i>FUSTER CORTÉS, LUISA</i>	X					
<i>GALLEGO CAPARROS, EMMA</i>		X	X	X		
<i>GALLEGO CAPARROS, HENEDINA</i>		X		X		
<i>GAMUNDÍ FORNELLS, MARGARITA</i>		X				
<i>GARAU FELIU, ROSA</i>		X				
<i>GARAU FERRA, MAGDALENA</i>		X				
<i>GARAU MAS, MACIANA</i>		X				
<i>GARCIA GOMEZ, DIODORA</i>	X					
<i>GARCIA MARTINEZ, JOSEFA</i>	X		X			
<i>GARCIA SANZO, JOSEFA</i>		X				
<i>GARCIA TORNEL, CONSUELO</i>	X					

<i>GARCIA VINGUT, MARGARITA</i>		X				
<i>GARRIGO VILA, AMPARO</i>		X				
<i>GELABERT OBRADOR, APOLONIA</i>	X		X	X	X	
<i>GINART TORNILA, FRANCISCA</i>		X				
<i>GOICOECHEA ROMANO, ANGELES</i>		X				
<i>GOICOECHEA ROMANO, MA. ASUNCIÓN</i>		X				
<i>GOMEZ VARELA, MARIA</i>		X	X	X		X
<i>GOMILA COLL, PILAR</i>		X				
<i>GOZALBO ESTREMS, CARMEN</i>		X				
<i>GONZALEZ GONZALEZ, ELVIRA</i>		X	X			
<i>GUAL NADAL, JUANA</i>	X					
<i>HERRERO ESTELLA, MARÍA</i>	X		X	X	X	X
<i>HOMAR MUNTANER, FRANCISCA</i>		X				
<i>HUMBERT VILLALONGA, MAGDALENA</i>	X					
<i>JANER SEGUI, FORTUNATA</i>		X	X			
<i>JAUME MAS, CATALINA</i>		X				
<i>JAUME PUJADAS, MAGDALENA</i>	X		X			
<i>JUAN ALEMANY, ANA</i>	X					
<i>JUAN ALEMANY, FRANCISCA</i>		X				

<i>JUAN BAUZA, FRANCISCA</i>	X			X	X	
<i>JUAN CERDÁ, JERÓNIMA</i>		X	X			
<i>JUAN LLITERAS, ANTONIA</i>		X	X			
<i>JUAN MEZQUIDA, JERONIMA</i>	X					
<i>JUAN REINES, MERCEDES</i>		X	X			
<i>JUAN VERDERA, ANDREA</i>		X			X	
<i>JULI AGULLO, MARIA Concepción</i>	X		X	X		
<i>JULIO, MARIA</i>	X				X	
<i>LAURELIO SIBELO, TERESA</i>		X				
<i>LEANDRO ESTEBAN, MARIA</i>		X				
<i>LLADO OLIVER, MAGDALENA</i>	X		X			
<i>LLORENS CASAMAJO, JOAQUINA</i>	X			X		
<i>LOPEZ HERMOSA, CONCEPCION</i>	X		X		X	
<i>LÓPEZ REINARES, RESURRECCIÓN</i>		X				
<i>LOZANO MALLOL, SEBASTIANA</i>		X	X			
<i>LLULL AULET, ANTONIA</i>		X				
<i>MANCHO ORTEGA, ANTONIA</i>	X			X		
<i>MAÑE PALAU, ASUNCION</i>	X		X	X	X	
<i>MARCOS BOTIA, MARIA DE LA O</i>	X					

<i>MARROIG MIQUEL, CATALINA</i>		X				
<i>MARTI CARRASCO, CARIDAD</i>	X		X	X		X
<i>MARTI CARRASCO, TERESA</i>	X			X		
<i>MARTI FUSTER, MARIA ASUNCION</i>		X				
<i>MARTORELL LETTE, FAUSTINA</i>	X					
<i>MARTORELL MORA, JOSEFA</i>		X				
<i>MAS BROTAD, TERESA</i>	X			X	X	
<i>MAS FULLANA, MARIA</i>	X					
<i>MATEU ALBA, FRANCISCA</i>		X				
<i>MATOS MURO, AMPARO DE</i>	X		X			
<i>MAYOL OBRADOR, SEBASTIANA</i>		X				
<i>MELIS MELIS, MARIA</i>	X			X	X	
<i>MERCADAL MORERA, MARGARITA</i>		X				
<i>MERCADAL PONS, MARIA</i>	X					
<i>MILLAS MOSSI, JOSEFA</i>		X				
<i>MIQUEL GIBERT, DOLORES</i>	X		X			
<i>MIQUEL GIBERT, NIEVES</i>		X	X			
<i>MIR SEGUI, MARIA</i>	X					
<i>MOLL ESTEVA, MARIA</i>		X				

<i>MONAR AMENGUAL MARGARITA</i>	X					
<i>MONJA LOPEZ, MARIA DEL C</i>	X		X	X	X	X
<i>MORA CASTELL, MARIA</i>	X					
<i>MORAGUES BATLE, MARGARITA:</i>		X				
<i>MORENO GOMEZ, JOSEFA</i>		X				
<i>MORENO FERRER, JOSEFA</i>	X		X	X		
<i>MORRO COLL, MARIA</i>	X		X			
<i>MULET PALOU, CATALINA</i>		X				
<i>MULET QUETGLAS, MARGARITA</i>		X				
<i>NADAL JUAN, MICAELA</i>	X					
<i>NADAL MUNAR, MAGDALENA</i>		X				
<i>NAVARRO FERNANDEZ, DOLORES</i>	X		X			
<i>NICOLAU RAMÓN, CATALINA</i>	X					
<i>OLIVA ALEGRET, MARIA JOSEFA</i>		X				
<i>OLIVER BELTRAN, FRANCISCA</i>		X				
<i>OLIVER MAS, MARIA DOLORES</i>		X				
<i>OLIVER RULLAN, MARGARITA</i>	X		X			
<i>ORTEGA MARTINEZ, ADELA</i>		X				
<i>PASTOR VANRELL, MARGARITA</i>	X					

<i>PÉREZ ÁVILA, JOSEFA</i>		X				
<i>PICORELL MUGICA, MARGARITA</i>		X				
<i>PIQUE VALLS, NIEVES</i>	X		X	X	X	X
<i>PI PAGES, MARIA</i>		X				
<i>POL LLADO, PILAR</i>	X		X			
<i>POL PUJADES, CATALINA</i>		X				
<i>POMAR TARONGINES, MARGARITA</i>		X				
<i>PONS AMENGUAL, COLOMA</i>	X		X	X		
<i>PONS BENEJAM, MARIA</i>		X			X	
<i>PONS CARDONA, TERESA</i>		X		X		
<i>PONS FIOL, COLOMA</i>	X		X			
<i>PONS FLORIT, FRANCISCA</i>		X	X			
<i>PONS PALOU, MAGDALENA</i>	X		X	X	X	
<i>PONS TOMAS, ANTONIA</i>	X					
<i>PRATS SINTES, MARGARITA</i>		X				
<i>PRATS MARTORELL, BÁRBARA</i>		X				
<i>PUJADAS SASTRE, CATALINA</i>	X					
<i>QUESADA GRANDA, JOSEFA</i>	X		X	X	X	
<i>RAMIS BELTRAN, FRANCISCA</i>		X				

<i>RAMOS RIVAS, ROSARIO</i>	X		X			
<i>RIERA HERRACH, MAGDALENA</i>		X				
<i>RIERA ROCA, FRANCISCA</i>	X					
<i>RIESCO DIAZ, JOSEFA</i>	X		X			
<i>RIGO RIGO, MACIANA</i>		X				
<i>RIUDAVETS MASCARO, BENITA</i>		X		X		
<i>ROCA CÀNAVES, FRANCISCA</i>		X				
<i>ROCA GORRIAS, ANGELA</i>	X		X			
<i>ROCA LASSALLE, MARÍA</i>		X				
<i>RODRIGALVAREZ RAMÓN , CATALINA</i>	X					
<i>RODRIGUEZ ARROYO, JULIA</i>		X	X	X	X	
<i>SANTANER MARI, ALEJANDRA</i>		X		X	X	
<i>SANS AMANTEGUI, MARIA</i>		X				
<i>SASTRE HERNANDEZ, CATALINA</i>		X				
<i>SASTRE HERNANDEZ, MARGARITA</i>		X				
<i>SASTRE TOUS, MAGDALENA</i>		X				
<i>SEGURA CORTES, ISABEL</i>		X				
<i>SEGURA MIRO, JOSEFA</i>		X				
<i>SENDRAS FEMENIAS, PILAR</i>	X					

<i>SERRA BONET, CARMEN</i>		X				
<i>SERRA GUISCAFRE, MARGARITA</i>	X		X			
<i>SERRA SALVA, AMPARO</i>	X		X	X		
<i>SERVERA CALDENTEY, CATALINA</i>	X					
<i>SINTES CARBO, FRANCISCA</i>		X				
<i>SOCIAS AMOROS, MARGARITA</i>		X		X		
<i>SOLIVELLAS NICOLAU, MA. MAGDALENA</i>		X				
<i>SUAU SANS, FRANCISCA</i>		X				
<i>TALTAVULL MOTTA, EFIGENIA</i>		X	X			
<i>TAULER PASTO, ISABEL</i>	X					
<i>TAULER PONS, MARIA</i>	X		X	X		
<i>TORRENS PAYERAS, JOSEFA</i>		X				
<i>TORRENT BLANCH, MAGDALENA</i>		X				
<i>TORRES MOREY, PAULA</i>		X				
<i>TORTELLA MASCARO CATALINA</i>		X				
<i>TORTELLA MASCARÓ, ANTONIA</i>		X		X	X	
<i>TOUS JUAN, JUANA</i>	X					
<i>TRESPALLE ENSEMAT, ANA</i>		X				
<i>TUR COLOMAR, MAGDALENA</i>	X		X			

<i>TUR RIERA , CARMEN</i>		X				
<i>TUR RIERA, MARÍA</i>	X			X		
<i>USUA PEREZ, MERCEDES</i>	X		X	X		
<i>VALLE ARIZNAVARRETE, SOLEDAD BENITO DEL</i>	X					
<i>VANRELL GUAL, ANTONIA</i>	X					
<i>VAQUER SALLERAS, FRANCISCA</i>		X				
<i>VAQUER SALVA, CATALINA MARIA</i>		X		X		
<i>VAYA GONZALEZ, NATIVIDAD</i>		X	X			
<i>VENY BALLESTER, FRANCISCA</i>	X			X		
<i>VICENS MARTORELL, JUANA</i>	X		X	X		
<i>VICENS MARTORELL, MARGARITA</i>	X		X	X		
<i>VIDAL FERRA, FRANCISCA</i>		X				
<i>VIDAL MARTI, ISABEL</i>		X				
<i>VIDAL OLIVER, FRANCISCA</i>		X				
<i>VIDAL Y JOFRE, JUANA</i>	X					
<i>VILLALBA IZQUIERDO, VICENTA</i>		X				
<i>VILLALONGA PONS, CATALINA</i>		X				
<i>VILLALONGA VIDAL, EULALIA</i>		X		X		
<i>VILLALONGA VIDAL, JUANA</i>		X	X			

<i>VIVES MANENT, ANTONIA</i>	X					
<i>XAMENA GILI, FRANCISCA</i>		X		X	X	
<i>BENNÁSAR GOST, MARIA NIEV</i>		X				
<i>MERCANT PERELLÓ, ANA</i>	X					
<i>MESQUIDA MARCH, JERÓNIMA</i>		X				
<i>MOLL GARCÍAS, FRANCISCA</i>		X				
<i>MONTserrat RAGA, CONSTANTINA</i>		X				
<i>MORALES SANCHO, CARMEN</i>		X				
<i>MORENO GÓMEZ, ROSARIO</i>		X				
<i>MORLÁ TRUYOLS, ANTONIA</i>		X				
<i>NOLLA OLIVER, CATALINA</i>		X				
<i>OLIVER CANET, JUANA</i>		X	X			
<i>OLIVER CARBONELL, MARGARITA</i>		X				
<i>OLIVER MORAGUES, JUANA</i>		X				
<i>ORDINAS COLOM, ROSA</i>		X				
<i>ORTEGA SAÑUDO, TERESA</i>		X				
<i>PASCUAL ROSSELLÓ, JUANA ANA</i>		X				
<i>PASTOR COLL, CATALINA</i>		X				
<i>GELABERT ROCA, RAFAELA</i>		X				

<i>HERVÁS CANTOS, LUISA</i>		X				
<i>HOMAR BARCELÓ, PAULA</i>		X				
<i>JIMÉNEZ LÓPEZ, MARÍA</i>		X				
<i>MARTÍN SINTES, MARÍA ESPERANZA</i>		X				
<i>MAS BORRÁS, JUANA</i>		X				
<i>LLABRÉS BENNÁSSAR, MAGDALENA</i>		X				
<i>LLANERAS MORENO, CATALINA</i>		X				
<i>LLITERAS MASSANET, JUANA M^a</i>	X					
<i>LLOPIS BINIMELIS, ANA MARÍA</i>		X				
<i>LLORCA LLINARES, DOLORES</i>		X				
<i>LÓPEZ-HERMOSA Y RODRÍGUEZ DE RIVERA, CONCEPCIÓN</i>		X		X		
<i>MARTÍN SINTES, MARÍA ESPERANZA</i>		X				
<i>ROSSELLO CLAR, SEBASTIANA</i>	X					
<i>ROYO MURRIA, CONCEPCION</i>	X					
<i>RUBIO FLORES, ROSARIO:</i>		X				
<i>RUBIO MARTORELL, MARIA</i>		X				
<i>RULLÁN CASANELLAS, MARGARITA</i>		X	X			
<i>SABATER SERRA, MARGARITA</i>	X					
<i>SACANELL POU, MAGDALENA</i>	X					

<i>SACARRERA FIURANA, MARIA ELENA</i>	X					
<i>SAGRERA VADELL, ANTONIA</i>	X		X			
<i>SALOM ALEMANY, FRANCISCA</i>	X		X	X	X	
<i>SALVA BOLIVAR, CATALINA</i>	X		X			
<i>SALVA BOLIVAR, JUANA</i>		X		X		
<i>SALVA ESTELRICH , MARIA</i>		X				
<i>SALVÀ GARAU, CATALINA</i>		X				X
<i>SALVÀ JANER, MARGALIDA</i>		X				
<i>SALVAT BONET, MARIA</i>		X	X			
<i>SAMPOL FIOL, JOSEFA</i>	X					
<i>SAMPOL RIERA, ANTONIA</i>	X		X			
<i>SANCHO FONT , MARGARITA</i>	X					
<i>SANCHO RIUTORT, ABTÒNIA</i>	X					
<i>SANTANDREU BUÑOLA, MARIA</i>		X				
<i>PÉREZ RODRÍGUEZ, MERCEDES</i>		X		X		
<i>PIÑA FORTEZA, MARÍA</i>		X				
<i>POMAR BERNAT, MATILDE</i>		X				
<i>POU ARNICA, BÁRBARA</i>		X				
<i>PUJOL OLIVER, MAGDALENA</i>	X		X	X	X	X

<i>PUJOL TOUS, FRANCISCA</i>		X				
<i>RAMIS VIDAL, MARIA MAGDALENA</i>		X				
<i>RIBÉ MONJORN, CONSTANCIA</i>		X				
<i>RIERA RIERA, ISABEL</i>		X		X		
<i>RIUTORT VILLALONGA, MAGDALENA</i>		X				
<i>ROCA ALMIRALL, BIENVENIDA</i>		X				
<i>ROQUE FELANY, TRINIDAD DE</i>		X				
<i>RULLAN OLIVER, MARGARITA</i>		X				
<i>SEGURA CORTÉS, ELVIRA</i>	X					
<i>SEGURA POMAR, FRANCISCA</i>		X				
<i>SERRA RAMIS, CATALINA</i>		X				
<i>TRESPALLÉ ENSEÑAT, MARÍA</i>		X	X			
<i>COMAS CAMPS, ANA</i>	X					
<i>MORERA FERRER, JOSEFA</i>		X				
<i>BELTRÁN DOMÉNECH, JUANA ANA</i>		X				
<i>CASTELLARNAU MOGA, CONCEPCIÓN</i>		X				
<i>CASTELLARNAU MOGA, CARMEN</i>		X	X			
<i>CHÉLIZ GONZÁLEZ, SARA MARÍA</i>		X	X	X		
<i>FERNÁNDEZ DE BOBADILA ARIZMENDI, MARÍA</i>		X				

Elaboració pròpia

